

ТЕОДОРА ЯННИЦИ

*Греки на юге Российской Империи (начало XIX – начало XX вв.).
Семья фабрикантов «Месаксуди» в Керчи, античном
Пантикапее. - часть 1»,*

которая состоится во вторник, 28 ноября 2023г., время 19:00
(время московское).

ΔΩΡΑ ΓΙΑΝΝΙΤΣΗ

*«Οι Έλληνες στα νότια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (αρχές 19ου –
αρχές 20ου αι.). Η οικογένεια καπνοβιομηχάνων «Μεσαξούδη» από το
Κερτς (αρχαίο Παντικάπαιον, Ταυρίδα), μέρος 1^ο»,
Τρίτη, 28 Νοεμβρίου 2023, ώρα 19:00 [ώρα Μόσχας].*

ГЛАВА 3. ГРЕЧЕСКАЯ ДИАСПОРА НА ЮГЕ РОССИИ - ФАБРИКАНТЫ МЕСАКСУДИ

§1. ОСНОВАТЕЛЬ ТАБАЧНОЙ ФАБРИКИ В КЕРЧИ

К.И.МЕСАКСУДИ

Первые греческие переселенцы в Крыму появились еще в далекой древности. Так, в частности, Гомер упоминает о существовании в Тавриде некоего царства, управляемого Фоасом. Однако последующие нашествия кочевых народов постепенно стирают с лица земли все следы ранних греческих поселенцев в Крыму. Затем над полуостровом поочередно господствовали русские, венецианцы, татары.¹ Характерно, что именно в Крыму

¹ Аркас З. Описание Ираклийского полуострова и древностей его. Николаев, 1879. С. 4.

русский князь Владимир был крещен и принял христианство от Византии в 988 году.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΡΩΣΙΑ – Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ “ΜΕΣΑΞΟΥΔΗ”

§1. Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΠΝΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΕΡΤΣ Κ.Ι. ΜΕΣΑΞΟΥΔΗΣ

Οι πρώτοι Έλληνες εγκαταστάθηκαν στην Κριμαία από την αρχαιότητα. Ο Όμηρος, για παράδειγμα, αναφέρει την ύπαρξη στην Ταυρίδα ενός κρατιδίου, που το ορίζει ο Θόας. Οι μετέπειτα επιδρομές, όμως, νομαδικών φυλών συρρικνώνουν τα ίχνη των Ελλήνων στην περιοχή, ενώ η Κριμαία κυριαρχείται από Ρώσους, Ενετούς, Τατάρους.² Χαρακτηριστικό είναι, εξάλλου, το γεγονός ότι στην Κριμαία ο Ρώσος πρίγκιπας Βλαδίμηρος αποδέχεται το χριστιανισμό από το Βυζάντιο το 988 μ.Χ. και βαπτίζεται στα νερά του Δνεύπερου.

Новый этап в развитии Крыма, и Керчи, в частности, наступает в последней трети 18 века. В 1771 году во время очередной русско-турецкой войны (1768-1774 гг.) Керчь была завоевана русскими войсками, а по Кучук-Кайнарджийскому мирному договору 1774 года город остался за российской империей. С этого времени Турция была вынуждена отказаться от верховных прав на судьбы Крымских

---

² Арκάς Ζ. Περιγραφή της Χερσονήσου του Ηρακλείου και των αρχαιοτήτων της. Νικολάεφ, 1879. Σ. 4.
(Arkaz Z. Opisanie Irakliioskogo poluostrova I drevnostei ego. Nikolaev, 1879).

ханов. Эти права перешли к русским, которые держали в Керчи войско, утверждали ханов на престоле и нередко содействовали им в удержании власти наперекор проидам турецкого правительства, стремившегося настроить татар против российской политики.³ Четыре года спустя, в 1778 году, императрица Екатерина, ввиду беспрестанных жалоб христиан Крымского полуострова о том, что им приходится нести непомерные налоги в ханстве, решило, что их выселение из Крыма будет способствовать экономическому краху ханства и, таким образом, ускорит его разложение. В результате она распорядилась употребить все возможные средства для переселения армян в Нахичевань и греков в Мариупольские степи.⁴

Ένα καινούριο στάδιο στην ιστορία της Κριμαίας, και της Κερσούντας ειδικότερα, ξεκινά, κατά τους νεότερους χρόνους, στα τέλη του 18ου αι. Το 1771, κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου των ετών 1768-1774, η Κερσούντα καταλαμβάνεται από τα ρωσικά στρατεύματα, ενώ σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) η πόλη παραμένει στην κυριότητα της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Από αυτή τη στιγμή η Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγκάζεται να υποχωρήσει από τις διεκδικήσεις της στην περιοχή και από τα δικαιώματα να ορίζει τους ηγεμόνες της Κριμαίας. Τα δικαιώματα αυτά μεταβιβάζονται στη ρωσική πλευρά, η οποία διαθέτει στράτευμα στην Κερσούντα, εγκρίνει τους τοπικούς ηγεμόνες και, συχνά, συμβάλλει στην επικράτηση αυτών έναντι των φιλοδοξιών της τουρκικής κυβέρνησης, η οποία επιδιώκει να ξεσηκώσει τους Τατάρους εναντίον της ρωσικής

³ Путеводитель по Крыму. Симферополь, 1925. С. 246-247.

⁴ Кондараки В.Х. Универсальное описание Крыма. Т. 4. Ч. 17. Спб., 1875. С. 3-4.

πολιτικής.⁵ Τέσσερα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1778, η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη, κατόπιν αιτημάτων και παραπόνων των κατοίκων των ηγεμονιών της χερσονήσου της Κριμαίας εξαιτίας των δυσβάσταχτων φόρων, που τους επιβάλλουν οι τοπικοί άρχοντες, αποφασίζει ότι η μετακίνηση του πληθυσμού αυτού από την περιοχή θα επιδεινώσει την οικονομική σθεναρότητα της Κριμαίας και θα επιταχύνει την αποσύνδεση, εξασθένηση και σήψη στην ευρύτερη περιοχή. Για το λόγο αυτό λαμβάνει μέτρα για τη μετακίνηση του αρμένικου πληθυσμού της Κριμαίας στο Ναχitseβάν και του ελληνικού στη Μαριούπολη.⁶

В итоге ханство лишилось значительных доходов от виноделия и другой коммерческой деятельности, которыми занимались исключительно выселенные православные народы.⁷ В 1784 году после ухода огромной массы татар с Керченского полуострова и окончательного присоединения Крыма к России, греки начинают возвращаться в Керчь. Среди них были и те, кто во время русско-турецкой войны 1768-1774 гг. образовали так называемый Албанский корпус, размещавшийся в то время в Таганроге, члены которого служили во время войны на стороне России. На Керченском полуострове Албанскому корпусу предложили обосноваться не случайно. Закрепленные за Россией по Кучук-Кайнарджийскому мирному договору стратегически важные крепости «Керчь» и «Еникале» позволяли Российской империи

⁵ Οδηγός της Κριμαίας. Συμφερούπολη, 1925. Σ. 246-267.
(Putevoditel po Krimu. Simferopol, 1925).

⁶ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 3-4.
(Kondaraki V.K. Universalnoe opisanie Krima. Spb., 1875.).

⁷ Там же. С. 4.

перебросить из Азовского моря в Черное свой флот и использовать Керченский полуостров в качестве плацдарма для возможного продвижения вглубь Крыма.⁸ За «услуги, оказанные русским “албанцами”»,⁹ императрица Екатерина II приказала отвести им земли для поселения и образовать из них войско под названием Албанское, которое было обязано служить только в военное время. На основании манифеста 1774 года колонистам была предоставлена «гражданская свобода, свобода вероисповедания, вечная свобода от военной повинности, 30-летняя льгота от платежей, поземельный надел, право производить торговлю и промыслы, заводить фабрики и мануфактуры с припиской к ним крепостных людей».¹⁰ Таким образом, правительство создавало достаточно благоприятные условия для предпринимательской деятельности в этих районах, только что перешедших под покровительство Российской империи. Этим не преминут воспользоваться наиболее предприимчивые представители народов, населявших Крым, в том числе и греки, многие из которых впитывали дух предпринимательства чуть ли не с молоком матери.

Τα ανωτέρω έχουν ως αποτέλεσμα την οικονομική αποδυνάμωση της Κριμαίας, της οποίας τα έσοδα από την αμπελουργία και τις λοιπές δραστηριότητες και ασχολίες του ορθόδοξου πληθυσμού της συρρικνώνονται.¹¹ Το 1784, μετά την εγκατάλειψη της χερσονήσου της

---

⁸ Быковская Н.В. Архипелажские переселенцы 1775 года в Керчи и Еникале. Керчь, 1994. С. 1.

⁹ Кондараки В.Х. Универсальное описание Крыма. Т. 4. Ч. 17. Спб., 1875. С. 5-6.

¹⁰ Статистический справочник Таврической губернии. Т. 1. Симферополь, 1915. С. 22. ; Путеводитель и справочник по Крыму. Одесса, 1909. С. 248.

¹¹ Στο ίδιο. Σ. 4.

Κερσούντας από τους Τατάρους και την ολική προσχώρηση της Κριμαίας στη Ρωσία, ο ελληνικός πληθυσμός επιστρέφει στο Κερτς, ανάμεσα στον οποίο και εκείνοι οι Έλληνες, που κατά τη διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774 συνέταξαν το “Αλβανικό Τάγμα”, το οποίο εγκαταστάθηκε στο Ταγκανρόγκ και πολέμησε στο πλευρό της Ρωσίας. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι η Ρωσία προτείνει στο Αλβανικό Τάγμα να εγκατασταθεί στη χερσόνησο του Κερτς. Σύμφωνα με την Ειρήνη του Κουτσούκ Καϊναρτζή τα φρούρια “Κερτς” και “Γενικαλέ” μεταβιβάζονται στην κυριαρχία του ρωσικού στρατού, γεγονός που επέτρεπε στη Ρωσική Αυτοκρατορία την αξιοποίηση τόσο της Αζοφικής όσο και της Μαύρης Θάλασσας, καθώς και της Χερσονήσου του Κερτς ως σημείου εκκίνησης προς το εσωτερικό της Κριμαίας.¹² Για τις “υπηρεσίες, που προσέφεραν οι “Αλβανοί” στους Ρώσους”¹³ η Αυτοκράτειρα Αικατερίνη η Μεγάλη (Β΄) δίνει εντολή να τους παραχωρηθεί γη για εγκατάσταση, καθώς και να συσταθεί στράτευμα, που θα φέρει την ονομασία “Αλβανικό”, και το οποίο υποχρεούται να υπηρετεί σε περίπτωση πολεμικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με το Μανιφέστο του 1774, στους αποικιστές παραχωρήθηκε “πολιτική ελευθερία, ελευθερία θρησκειύματος, απαλλαγή από στρατιωτική υπηρεσία, γη, δικαίωμα εμπορίας, δικαίωμα να ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, να διαθέτουν εργοστάσια και δουλοπάροικους”.¹⁴ Με τον τρόπο αυτό η ρωσική κυβέρνηση δημιουργεί

¹² Μπικόφσκαγια Ν.Β. Οι μέτοικοι του Αρχιεπάγου του 1775 στο Κερτς και το Γενικαλέ. Κερτς, 1994. Σ. 1. (Bikovskaya N.V. Arkhipelazhskie pereselentsy 1775 goda v Kertsy I Enikale. Kerts, 1994).

¹³ Κονταράκι Β.Χ. Ολική περιγραφή της Κριμαίας. Τόμος 4. Μέρος 17. Αγία Πετρούπολη, 1875. Σ. 5-6.

¹⁴ Στατιστικός οδηγός του Κυβερνείου της Ταυρίδος. Τόμος 1. Συμφερούπολη, 1915. Σ. 22. Οδηγός ανά την Κριμαία. Οδησός, 1909. Σ. 248.

(Statisticheskyy spravochnik po Tavricgeskoi gubernii. T. 1. Simferopol, 1915. Putevoditel I spravochnik po Krimu. Odessa, 1909.).

ευνοϊκές προϋποθέσεις για την εγκατάσταση σε μια περιοχή, που πρόσφατα ενσωματώθηκε στην Αυτοκρατορία, ορθόδοξου πληθυσμού καθώς και την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός το οποίο αξιοποιούν στο έπακρο οι λαοί που βρίσκουν καταφύγιο στην Κριμαία, μεταξύ των οποίων και οι Έλληνες, τους οποίους ανέκαθεν χαρακτηρίζει επιχειρηματικό δαιμόνιο και δεινότητα.

После этой волны переселенцев Керчь вступила в полосу бурного развития. Прежде всего, следует отметить, что в 1821 году в Керчи был открыт порт, в нем учреждены портовый карантин и портовая таможня, а город с окрестными селами и «заштатным» городом Еникале был объявлен градоначальством.¹⁵ «Местность, на которой Керчь образует небольшой полуостров, скудна, безжизненна, степная, и езда к нему неприятна. Но самый город Керчь представляет много замечательного», - такое описание города и прилегающих к нему территорий дает путеводитель, выпущенный в начале 19 века.¹⁶ И действительно, упадок Феодосии во второй половине 19 столетия во многом был обусловлен именно возрождением Керчи, а также Бердянки, которым были предоставлены льготы и которые находились ближе к прибрежным районам Азовского моря.¹⁷ В 19 столетии Керчь, бесспорно, имела большое значение как перевалочно-погрузочный пункт для Черного и Азовского морей.¹⁸

---

¹⁵ Федотов П.М. Пятидесятилетие Керченской Александровской гимназии. Керчь, 1914. С. 86.

¹⁶ Марковский Е. Путеводитель по Крыму. Спб., 1814. С. 100.

¹⁷ Кондараки В.Х. В память столетия Крыма. Т. 1. М., 1883. С. 40.

¹⁸ Путеводитель по берегам Черного моря. Одесса, 1897. С. 72.

Μετά το αποικιστικό αυτό κύμα, στην Κερσούντα ξεκινά μία περίοδος ανάπτυξης με ταχύτητα γεωμετρικής προόδου. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1821 στο Κερτς εγκαινιάζεται λιμένας και τελωνειακή υπηρεσία, ενώ η πόλη, με τις γειτονικές περιφέρειες και το φρούριο Γενικαλέ αποτελούν τη διοικητική μονάδα “Κυβερνείο του Κερτς-Γενικαλέ”.¹⁹ «Η περιοχή, όπου η Κερσούντα σχηματίζει μία μικρή χερσόνησο, είναι φτωχή, άψυχη, οκνή, όλο στέπες, ενώ το οδικό της δίκτυο διόλου ανεπτυγμένο. Η ίδια, όμως, η πόλη είναι πολύ αξιόλογη», - με αυτόν τον τρόπο περιγράφει το Κερτς και την εγγύτερη περιφέρειά του ένας ταξιδιωτικός οδηγός των αρχών του 19ου αι.²⁰ Πράγματι, η οικονομική εξασθένιση της Θεοδοσίας το δεύτερο ήμισυ του 19ου αι. σε σημαντικό βαθμό οφείλεται στην ανάπτυξη της Κερσούντας, καθώς και τη πόλης Μπερντιάνσκ, στις οποίες παραχωρούνται αξιόλογα προνόμια και οι οποίες βρίσκονται εγγύτερα στα παράλια της Αζοφικής.²¹ Αναμφισβήτητα, καθ’ όλη τη διάρκεια του 19ου αι. η Κερσούντα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως διαμετακομιστικό κέντρο μεταξύ της Αζοφικής και της Μαύρης Θάλασσας.²²

К особенностям Керченской промышленности следует отнести, во-первых, ловлю сельди, которой ежегодно добывалось в проливе в изобилии. Результатом такого изобилия стало огромное количество консервных заводов, ежегодно изготавливавших около

¹⁹ Φεντότωφ Π.Μ. Πεντηκονταετία του Αλεξάνδρειου Γυμνασίου της Κερσούντας. Κερτς, 1914. Σ. 86 (Fedotov P.M. Pyatidesyatiletie Kerchenskoi Alexandrovskoi gimknazii. Kerch, 1914.).

²⁰ Μαρκόφσκι Ε.. Οδηγός ανά την Κριμαία. Αγία Πετρούπολη, 1814. Σ. 100. (Markovsky E. Putevoditel po Krimu. Spb., 1814).

²¹ Κονταράκι Β.Χ. Εις ανάμνησις εκατονταετίας της Κριμαίας. Τ. 1. Μόσχα, 1883. Σ. 40. (Kondaraki V.K. V pamyat stoletiya Krima. Moskva, 1883).

²² Οδηγός ανά τις παράλιους της Μαύρης Θάλασσας. Οδησός, 1897. Σ. 72. (Putevoditel po beregam Chernogo morya. Odessa, 1897).

100 тыс. коробок рыбных консервов.²³ Во-вторых, большое значение имели каменоломни Керченского строительного камня. В-третьих, - каменный завод (Цемера). Также широкое развитие получило мукомольное дело. Керченская мука, получавшаяся из смеси кавказского зерна с зерном из прилегающих к Керчи районов в радиусе нескольких десятков километров, была второй по качеству на юге после феодосийской.²⁴ В то время в Керчи уже существовали прекрасные мельницы с новыми усовершенствованными машинами. Кроме того, в Керченском районе была весьма развита соляная промышленность.²⁵

Η βιομηχανία της Κερσούντας επικεντρώνεται, κατά κύριο λόγο, στην αλιεία σαρδέλας, η οποία αφθονούσε, με αποτέλεσμα η ετήσια παραγωγή κονσέρβας σαρδέλας να ανέρχεται σε 100 χιλιάδες τεμάχια.²⁶ Αξιόλογη θέση στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής κατέχουν τα λατομεία της Κερσούντας, η αλευροποιία (τα άλευρα του Κερτς θεωρούνται τα καλύτερα στη Νότια Ρωσία, μαζί με αυτά της Θεοδοσίας, ενώ οι μύλοι της περιοχής είναι εξοπλισμένοι με τα πλέον εκσυγχρονισμένα παραγωγικά μέσα της εποχής)²⁷ και η παραγωγή άλατος.²⁸

---

²³ Путеводитель по Крыму Н.Головинского (бывший Сосногорской). Симферополь, 1894. С. 498 ; Путеводитель и справочник по Крыму. Одесса, 1909. С. 248.

²⁴ Путеводитель по Крыму Н.Головинского. С. 498; Путеводитель по берегам Черного моря. Одесса, 1897. С. 72.

²⁵ Путеводитель по берегам Черного моря. Одесса, 1987. С. 72.

²⁶ Οδηγός της Κριμαίας του Ν. Γκολοβίνσκι (πρώην Σοσνογκόροβοϊ). Συμφερούπολη, 1894. Σ. 498. Οδηγός ανά την Κριμαία. Οδησός, 1909. Σ. 248.
(Putevoditel po Krimu N. Golovinskogo (bivshy Sosnogorovoi). Simferopol, 1894. Putevoditel I spravochnik po Krimu. Odessa, 1909).

²⁷ Οδηγός της Κριμαίας του Ν. Γκολοβίνσκι (πρώην Σοσνογκόροβοϊ). Συμφερούπολη, 1894. Σ. 498. Οδηγός ανά τις παράλιους της Μαύρης Θάλασσας. Οδησός, 1897. Σ. 72.
(Putevoditel po Krimu N. Golovinskogo (bivshy Sosnogorovoi). Simferopol, 1894. Putevoditel po beregam Chernogo morya. Odessa, 1897).

²⁸ Οδηγός ανά τις παράλιους της Μαύρης Θάλασσας. Οδησός, 1897. Σ. 72.

Еще одна область, о которой непременно следует сказать, - это табаководство. Именно оно служило основным источником существования, наряду с другими отраслями сельского хозяйства, для значительной части населения Тавриды. Любопытно отметить, что наиболее развитым табаководством характеризовались местности с преобладанием татарского, греческого и армянского населения, а также, отчасти, болгарского. В подавляющем большинстве случаев табаководство в Крыму было сосредоточено почти полностью в руках местного татарского населения и пришлых табаководов, преимущественно турецких поданных, в том числе греков-выходцев из Малой Азии, турок и армян, болгар-выселенцев из Македонии и Бесарабии.²⁹

Согласно переписи 1914 г., в Керчь-Еникальского градоначальства проживали 55883 человека. Из них русские составляли 72,1%, евреи – 10,1%, татары – 5,0%, греки – 4,6%, затем шли другие национальности: поляки, болгары, молдаване, немцы, армяне, эсты, турки, цыгане, доля которых колебалась от 2,0% до 0,1%.

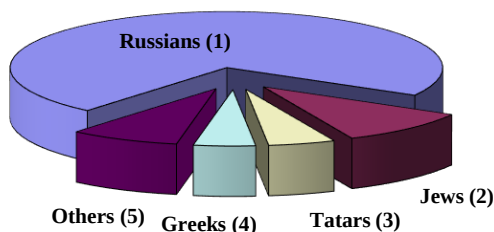
Ένας άλλος τομέας, που χαίρει ιδιαίτερης ανάπτυξης την περίοδο αυτή, είναι η παραγωγή καπνού, η οποία αποτελεί πηγή εσόδων και βιοπορισμού για ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της Ταυρίδας. Αξιοσημείωτο, εξάλλου, παραμένει το γεγονός, ότι η καπνοπαραγωγή και

(Putevoditel po beregam Chernogo morya. Odessa, 1897).

²⁹ Статистический справочник по Таврической губернии. Т. 1. Симферополь, 1915. С. 99-100.

καπνεμπορία ανθούν στις περιοχές, όπου υπερισχύει ο ελληνικός, τατάρικος, αρμένικος και βουλγαρικός πληθυσμός. Κατά πλειοψηφία, η παραγωγή καπνού στην Κριμαία ελέγχεται από τους Τατάρους, αλλά και από τους προσφάτως εγκατεστημένους εποικιστές, υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κυρίως τους Έλληνες από τη Μικρά Ασία, τους Τούρκους, Αρμένιους και Βούλγαρους από τη Μακεδονία και Βεσσαραβία.³⁰

Διάγραμμα 1. Ο πληθυσμός του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ κατά το έτος 1914: (1) Ρώσοι, (2) Εβραίοι, (3) Τάταροι, (4) Έλληνες, (5) λοιπές εθνότητες.

Греки являлись, таким образом, четвертой по численности группой населения в Керчь-Еникальском градоначальстве, в то время как на всем Крымском полуострове они составляли шестую по численности группу. Таким образом, можно сказать, что

³⁰ Στατιστικός οδηγός του Κυβερνείου της Ταυρίδος. Τόμος 1. Συμφερούπολη, 1915. Σ. 99-100. (Statisticheskyy spravochnik po Tavricgeskoi gubernii. T. 1. Simferopol, 1915).

Керченский полуостров в конце 19 - начале 20 вв. являлся местом сосредоточения греческого населения.³¹

Привлекаемые благоприятными условиями ведения хозяйственной деятельности и покровительственным отношением России, в Крым потянулись многие переселенцы, среди которых было немало греков, бежавших от турецкого ига. Одним из греческих переселенцев, поселившихся в Керчи, был Константин Иванович Месаксуди. Он родился в 1836 году.³² на острове Хиос. Точного места его рождения установить не удалось, однако есть основания полагать, что это произошло за пределами Российской империи. По крайней мере, до конца своих дней, уже после многих лет проживания в России, Константин Иванович говорил по-русски с типичным греческим акцентом, в частности, не выговаривал те звуки, которые отсутствуют в греческом алфавите, в основном – шипящие. Так, например, своего старшего сына Григория он называл «Гриса».³³

Οι αναμφίβολα ευνοϊκές συνθήκες άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας και η προστατευτική προσέγγιση των ρωσικών αρχών καθιστούν την Κριμαία καταφύγιο για αρκετούς μετανάστες, κυρίως Έλληνες, που επιδιώκουν να ξεφύγουν από τον οθωμανικό ζυγό. Ένας από τους μετανάστες αυτούς, που εγκαθίστανται στην Κερσούντα, είναι ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης του Ιωάννη (ήτοι Ιβάν στη ρωσική), ο

---

³¹ Там же. С. 23, 99-100.

³² ЦГАК. Ф. 445. О. 1. Д. 1080. Л. 35.

³³ АГКИКЗ. О. 1. Воспоминания Шматько. С. 1.

οποίος γεννήθηκε το 1836.³⁴ στη Χίο. Ο ακριβής τόπος γεννήσεώς του παραμένει άγνωστος, υπάρχουν, όμως, βάσιμες υποψίες για να ισχυριστούμε ότι ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης δε γεννήθηκε στην επικράτεια της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Μέχρι το τέλος της ζωής του και όντας εγκατεστημένος στη Ρωσία επί σειρά δεκαετιών, ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης μιλούσε τη ρωσική με χαρακτηριστική ελληνική, ξενική προφορά, για παράδειγμα δεν πρόφερε σωστά τους συριστικούς φθόγγους της ρωσικής γλώσσας (το γιο του Γρηγόριο αποκαλούσε “Grisa” και όχι «Grisha», όπως είναι ορθό στη ρωσική).³⁵

Приехав в город Керчь, он, по сохранившимся воспоминаниям, в начале занимался тем, чем занимались многие из его соотечественников: развозил воду по домам. Однако скопив некоторую сумму, послужившую, по-видимому, начальным капиталом, он решает порвать с этим монотонным занятием и переключиться в более интересную и прибыльную сферу деятельности — торговлю и предпринимательство, тем самым продемонстрировав, что греком он был не только по происхождению, но и по духу. По-видимому, врожденное чутье, природная хватка и столь характерный для греков дух предпринимательства помогли ему верно определить направление деятельности в период, когда еще только зарождались предпосылки капиталистических отношений в России. В дальнейшем именно его деловые успехи в это время станут основой благосостояния

³⁴ ΤΓΑΚ. F. 445. O. 1. D. 1080. L. 35.

³⁵ ΑΚΓΙΚΖ. O. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) S. 1.

керченской семьи Месаксуди. Сколотив определенный капитал, который, естественно, давал Константину Ивановичу уже и вес в обществе, Месаксуди решает обзавестись семьей. В первой половине 60-х гг. он женится на Марии Константиновне Лебешки, которая была на 10 лет моложе его и происходила родом из семьи ялтинского купца.³⁶ Сам факт такой женитьбы свидетельствовал о том, что К.И. Месаксуди к этому времени уже удалось добиться немалых успехов в своей предпринимательской деятельности, а приданное купеческой дочери должно было лишь способствовать укреплению его положения. Вскоре, 24 января 1866 года, у них родился и первенец Григорий, которому суждено было стать правой рукой отца во всех его делах. Всего же у Константина Ивановича и Марии Константиновны было 8 детей: шесть сыновей и две дочери. Второй сын Александр родился 4 апреля 1869 года, затем родились Владимир – 8 июля 1871 года, Елена – 7 февраля 1873 года, Петр – 1 февраля 1875 года, Иван – 2 января 1877 года, Дмитрий – 12 октября 1880 года. Самой младшей была дочка Надежда, появившаяся на свет 30 сентября 1885 года.³⁷

Αφικνούμενος στο Κερτς ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης, όπως και αρκετοί συμπατριώτες του, σύμφωνα με μαρτυρίες συγχρόνων του, αρχικά ασχολείται με τη διανομή ύδατος κατ'οίκον. Συγκεντρώνοντας κάποιο ποσό, το οποίο και αποτελεί το αρχικό του κεφάλαιο, αποφασίζει να επαναπροσανατολίσει τον τομέα δραστηριότητάς του και να ασχοληθεί με το εμπόριο και τις επιχειρήσεις, αποδεικνύοντας για

³⁶ ЦГАК. Ф. 445. О. 1. Д. 1080. Л. 36; Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 5.

³⁷ ЦГАК. Ф. 445. О. 1. Д. 1080. Л. 34.

πολλοστή φορά ότι το επιχειρηματικό πνεύμα είναι έμφυτο σε πολλούς Έλληνες. Και πράγματι, η εμπορική του διαίσθηση τον βοηθά να επιλέξει το σωστό, όπως απέδειξε η μετέπειτα σταδιοδρομία του, τομέα σε μια εποχή, που ο καπιταλισμός στη Ρωσία βρίσκεται σε γενεσιουργό στάδιο, γεγονός που αποτελεί και το θεμέλιο της οικονομικής ευρωστίας της οικογένειας Μεσαξούδη. Εξασφαλίζοντας μία οικονομική, αλλά και κοινωνική επιφάνεια, στις αρχές της δεκαετίας του '60 του 19ου αι. ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης παντρεύεται τη κατά δέκα χρόνια νεότερή του Μαρία Λεμπέση, κόρη του εμπόρου Κωνσταντίνου Λεμπέση από τη Γιάλτα.³⁸ Σύντομα, και συγκεκριμένα στις 24 Ιανουαρίου 1866, γεννιέται ο πρώτος γιος τους, ο Γρηγόριος, ο οποίος και θα αποτελέσει το δεξί χέρι του πατέρα του στις επιχειρήσεις. Συνολικά ο Κωνσταντίνος και η Μαρία Μεσαξούδη αποκτούν οκτώ παιδιά, έξι γιους και δύο κόρες. Ο δεύτερος γιος τους, ο Αλέξανδρος, γεννιέται στις 4 Απριλίου 1869, ο Βλαδίμηρος στις 8 Ιουλίου 1871, η Ελένη στις 7 Φεβρουαρίου 1873, ο Πέτρος την 1 Φεβρουαρίου 1875, ο Ιωάννης (Ιβάν) στις 2 Ιανουαρίου 1877, ο Δημήτριος στις 12 Οκτωβρίου 1880 και η Ελπίδα (Ναντέζντα) στις 30 Σεπτεμβρίου 1885.³⁹

Начало экономического процветания семьи Месаксуди было связано с закупкой листового табака на Кавказе у мелких плантаторов из Сочи, Сухуми, Нового Афона, Лазаревской и ряда других мест. Дело в том, что именно на Черноморском побережье Кавказа выращивались лучшие сорта табака в России. Этому способствовали существовавшие там благоприятные условия для

³⁸ TGAК. F. 445. O. 1. D. 1080. L. 36. F. 376. O. 5. D. 14985. L. 5.

³⁹ TGAК. F. 445. O. 1. D. 1080. L. 34.

переработки и хранения. В течение трех лет на местных складах табак проходил процесс ферментации, в результате чего приобретал необходимые качества.⁴⁰

Θεμέλιο λίθο της επιχειρηματικής δραστηριότητας και οικονομικής επιφάνειας της οικογένειας Μεσαξούδη αποτελεί η προμήθεια καπνού από φυτείες του Καυκάσου, και συγκεκριμένα από τις περιοχές Σότσι, Σουχούμι, Νέος Άθως, Λαζαρέφσκαγια κ.α., όπου, χάρη στις ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες και συνθήκες επεξεργασίας, αποθήκευσης και διατήρησης του καπνού στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, καλλιεργούνται οι καλύτερες ποικιλίες καπνού τη συγκεκριμένη περίοδο. Σύμφωνα με την τεχνολογία της εποχής, τα καπνά του Καυκάσου υπόκεινται σε τριετή διαδικασία συντήρησης σε ειδικούς αποθηκευτικούς χώρους, οπότε και αποκτούν την απαραίτητη προς επεξεργασία, εμπορία και κατανάλωση ποιότητα.⁴¹

Вероятно, участие в торговле табаком, позволившее К.И.Месаксуди значительно увеличить свое состояние, заставило его подумать об открытии собственного дела. Так или иначе, но в 1867 году в Керчи он основал табачную фабрику под названием “Месаксуди и сын” на углу Воронцовской и Дворянской улиц.⁴² Название фабрики было почти пророческим. По мере старения Константина Ивановича руководство делами взял на себя Григорий, который стал фактически главным действующим лицом на фабрике.

⁴⁰ АΚΓΙΚΖ. Ο. 1. Воспоминания Шматько. С. 5.

⁴¹ ΑΚΓΙΚΖ. Ο. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) S. 5.

⁴² ЦГАК. Ф. 376. Ο. 1. Д. 14895. Л. 3; ЦГАК. Ф. 455. Ο. 1. Д. 1085; ЦГАК. Ф. 780. Ο. 1. Д. 2126; ΑΚΓΙΚΖ. Ο.1. Воспоминания Шматько. С. 3.

Κατά πάσα πιθανότητα η επιτυχής και κερδοφόρα ενασχόληση με την εμπορία καπνών ωθεί τον Κωνσταντίνο Μεσαξούδη στην κατασκευή ιδιόκτητου εργοστασίου, με αποτέλεσμα το 1867 να εγκαινιάσει το εργοστάσιό του παραγωγής καπνικών ειδών με την επωνυμία «Μεσαξούδης και Υιός», το οποίο βρίσκεται στη γωνία των οδών Vorontsovskaya και Dvoryanskaya.⁴³ Η επωνυμία του εργοστασίου αποδεικνύεται προφητική, εφόσον, με την πάροδο των χρόνων, τη διεύθυνση της επιχείρησης αναλαμβάνει ο μεγαλύτερος γιος του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη Γρηγόριος.

К сожалению, автору пока не удалось обнаружить источники, которые бы позволили пролить свет на первые десятилетия работы табачной фабрики Месаксуди. Однако, можно с уверенностью сказать, что она постепенно набирала обороты и к концу века стала одним из ведущих предприятий города. Чтобы понять масштабы производства на табачной фабрике достаточно сказать, что в 1908 году на ней находилось 659 тыс. папиросных и табачных коробок, которые стоили 287183 руб.⁴⁴ В это время на заводе работало около 1,1 тыс. человек, главным образом женщины. Мужчины-работники фабрики были в основном греками, в то время как среди женщин было только две гречанки: одна обслуживала внутреннюю телефонную сеть (каждый цех или, как их тогда называли, «отделение», был связан телефоном с администрацией), другая работала машинисткой.⁴⁵

⁴³ ТГАК. Ф. 376. О. 1. Д. 14895. Л. 3., Ф. 455. О. 1. Д. 1085., Ф. 780. Оп. 1. Д. 2126., АКГИКЗ. Оп. 1. Τα απομνημονεύματα του Shmatko (Vospominaniya Shmatko) S. 3.

⁴⁴ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 4-6.

⁴⁵ АКГИКЗ. О.1. Воспоминания Шматько. С. 6.

Δυστυχώς, μέχρι στιγμής δεν υφίστανται προσιτά, στην επιστημονική κοινότητα τουλάχιστον, στοιχεία για τις πρώτες δεκαετίες της λειτουργίας του εργοστασίου. Με πλήρη βεβαιότητα, όμως, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η παραγωγή του καπνεργοστασίου αυξάνεται εντυπωσιακά, με αποτέλεσμα στα τέλη του αιώνα να αποτελεί μία από τις πλέον αξιόλογες επιχειρήσεις της Κερσούντας. Για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της επιχείρησης των Μεσαξούδη, αξίζει να σημειωθεί ότι το 1908 το καπνεργοστάσιο παράγει 659 χιλ. καπνικά είδη συνολικής αξίας 287.183 ρουβλίων.⁴⁶ Την ίδια εποχή ο αριθμός του προσωπικού, που απασχολείται στο εργοστάσιο, ανέρχεται στα 1100 άτομα, κυρίως γυναίκες. Το ανδρικό προσωπικό αποτελείται, κυρίως, από Έλληνες, ενώ από τις γυναίκες δύο μόνο είναι Ελληνίδες, μία τηλεφωνήτρια (κάθε συνεργείο ή, όπως ονομάζονταν τότε, «τμήμα», συνδεόταν τηλεφωνικά με τη διοίκηση) και μία δακτυλογράφος.⁴⁷

Тот факт, что мужской элемент работниками фабрики были основном греки, достаточно ярко говорит о тесных связях Месаксуди с греческой общиной Керчи. По-прежнему ощущая себя греками, фабриканты стремились максимально содействовать благосостоянию своих «соплеменников». Поначалу представляется логичным предположить, что Месаксуди должны были бы предпочесть и женщин-гречанок. Однако, по-видимому, социальное мировоззрение греков Керчи в значительной мере сохраняло

⁴⁶ ΤΓΑΚ. F. 376. O. 5. D. 14985. L. 4-6.

⁴⁷ ΑΚΓΙΚΖ. O. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) S. 6.

патриархально-традиционалистские черты, когда работа считалась мужским занятием, а семья и дом — делом жены.

Το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού, που απασχολεί η επιχείρηση Μεσαξούδη, είναι Έλληνες υποδηλώνει τους άρρηκτους και στενούς δεσμούς, που διατηρούσε ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης με την ελληνική ομογένεια του Κερτς, ο οποίος, έχοντας συνείδηση της ελληνικής του καταγωγής, συμβάλλει στην ευημερία των συμπατριωτών του, προσφέροντας τους απασχόληση στην επιχείρησή του. Το γεγονός ότι το γυναικείο τμήμα του εργατικού δυναμικού της επιχείρησης δεν αποτελείται από Ελληνίδες μας άγει να εικάσουμε ότι μία τέτοια προσέγγιση σχετίζεται με τις κοινωνικές πεποιθήσεις πατριαρχικού και παραδοσιακού χαρακτήρα, που, κατά πάσα πιθανότητα, διακατέχουν την ελληνική ομογένεια της εποχής, σύμφωνα με τις οποίες η εξωτερική εργασία θεωρείται εκ παραδόσεως ανδρική ενασχόληση και υποχρέωση, ενώ η οικογένεια και το σπίτι υπάρχουν στις προτεραιότητες του προορισμού της γυναίκας.

Хотя возникновение фабрики и происходило в самый начальный период развития капиталистических отношений в России, можно говорить о достаточно прогрессивных формах взаимоотношений работодателей и работников, существовавших на предприятии, исключавших элементы «диких» форм первоначального накопления капитала и жесточайшей эксплуатации рабочих. Наверное, не будет преувеличением сказать, что социальная защищенность рабочих фабрики была выше, чем на многих других предприятиях России и даже стран Западной Европы в период становления капитализма.

Αν και η λειτουργία του εργοστασίου λάμβανε χώρα την περίοδο της πρώιμης εμφάνισης του καπιταλισμού στη Ρωσία, οι σχέσεις εργοδότη και εργαζομένων στην επιχείρηση «Μεσαξούδης και Υιός» διαπνέονται από ένα αρκετά προοδευτικό για την εποχή πνεύμα, ενώ αποκλείουν στοιχεία στυγνής εκμετάλλευσης των εργαζομένων κατά την αρχική συσσώρευση του κεφαλαίου. Δεν αποτελεί υπερβολή ο ισχυρισμός, ότι η

κοινωνική ασφάλεια και μέριμνα που τηρούνται στην εν λόγω επιχείρηση προηγούνται σημαντικά της αντίστοιχης εξασφάλισης των εργαζομένων σε άλλες επιχειρήσεις τόσο της Ρωσίας όσο και της Δυτικής Ευρώπης, σε μια εποχή ζύμωσης και θηριώδους ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος.

Прежде всего, следует отметить, что для рабочих было организовано медицинское обслуживание в виде амбулатории, размещавшейся в административном здании. Обслуживали ее врач-гинеколог, женщина-фельдшерица и двое фельдшеров-мужчин. В этом же помещении находилась и аптека. Все эти услуги оказывались за счет фабрики. Характерно, что даже после национализации предприятия советской властью и укрепления в городе системы здравоохранения на заводе был оставлен один пункт, обслуживавшийся женщиной-фельдшером.⁴⁸

Κατ'αρχάς αξίζει να σημειωθεί ότι το εργοστάσιο είναι εξοπλισμένο, με έξοδα της επιχείρησης, με ιατρείο και φαρμακείο, ενώ στη διάθεση του προσωπικού βρίσκονται, συνεχώς, ένας γιατρός-γυναικολόγος και τρεις νοσοκόμοι. Χαρακτηριστικό παραμένει, εξάλλου, το γεγονός ότι μετά την εγκατάσταση της σοβιετικής εξουσίας στην Κριμαία και την κρατικοποίηση του εργοστασίου, το ιατρείο της επιχείρησης «Μεσαξούδης και Υιός» διατηρήθηκε, με τη διαφορά ότι απασχολούσε λιγότερο προσωπικό και, συγκεκριμένα, μία μόνο νοσοκόμα.⁴⁹

Но, пожалуй, самым прогрессивным социальным нововведением на предприятии была оригинальная для того времени касса взаимопомощи. С каждого работающего бухгалтерия ежемесячно удерживала 5% оклада, такую же сумму отчислял со

---

⁴⁸ Там же .

⁴⁹ Στο ίδιο.

своей стороны и владелец завода. Обычно перед праздником Пасхи выдавались наградные: рабочим - двухнедельный оклад, а служащим - месячный. Из этих сумм бухгалтерия удерживала 10%, которые записывались на лицевой счет кассы. Со стороны администрации отчисления подобного рода не делались. В случае выхода рабочего или служащего из членов кассы он забирал все свои отчисления в кассе. Что же касается хозяйских взносов, то рабочий имел право претендовать на них после пятилетней, как минимум, работы на предприятии, да и то не на все сразу.⁵⁰ Можно предположить, что по мере увеличения стажа работы человека на предприятии сумма хозяйских отчислений, которую работник забирал при выходе из кассы взаимопомощи, соответственно возрастала.

Η πλέον, όμως, πρωτοποριακή για την εποχή της ιδιαιτερότητα στη λειτουργία του εργοστασίου έγκειται στο ταμείο αλληλοβοηθείας και αρωγής, σύμφωνα με το οποίο στην επιχείρηση λειτουργεί ένα μοναδικό, για τα συγκεκριμένα δεδομένα, σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Αυτό προϋποθέτει την καταβολή 5% του μισθού από κάθε εργαζόμενο μηνιαίως στο ταμείο αρωγής του εργοστασίου, ενώ αντίστοιχο ποσό καταβάλλουν και οι ιδιοκτήτες και, στη συνέχεια, τα χρήματα αυτά μοιράζονται στους εργαζόμενους ενόψει εορτών, ενώ δικαίωμα χρήσης του ποσού, που προέρχεται από καταβολές των ιδιοκτητών, διαθέτουν εργαζόμενοι με τουλάχιστον πενταετή προϋπηρεσία.⁵¹ υνήθως πριν από το Πάσχα δίνονταν μπόνους: οι εργαζόμενοι έπαιρναν μισθό δύο

---

⁵⁰ Там же. С. 2.

⁵¹ Στο ίδιο. Σ. 2.

εβδομάδων και οι εργαζόμενοι έπαιρναν μηνιαίο μισθό. Από τα ποσά αυτά το λογιστήριο κράτησε το 10%, το οποίο καταχωρήθηκε στον προσωπικό λογαριασμό της ταμειακής μηχανής. Η διοίκηση δεν έκανε εκπτώσεις αυτού του είδους. Αν κάποιος εργαζόμενος ή υπάλληλος έβγαινε από το ταμείο, έπαιρνε όλες τις κρατήσεις του από το ταμείο. Όσον αφορά τις εισφορές του ιδιοκτήτη, ο εργαζόμενος είχε το δικαίωμα να τις διεκδικήσει μετά από τουλάχιστον πέντε χρόνια εργασίας στην επιχείρηση, και μάλιστα όχι όλες ταυτόχρονα. Μπορεί να υποθεθεί ότι καθώς αυξάνεται ο χρόνος υπηρεσίας ενός ατόμου σε μια επιχείρηση, το ποσό των εισφορών του ιδιοκτήτη που έλαβε ο εργαζόμενος κατά την αποχώρησή του από το ταμείο αλληλοβοήθειας αυξήθηκε ανάλογα.

По всей видимости, подобный либерализм в отношениях между Месаксуди и рабочими был, отчасти, связан с особенностями характера самого старика Месаксуди. Выходец из простого народа, он до конца своих дней оставался малограмотным и сохранил многие черты простолюдина, несмотря на свое состояние.⁵² При этом благодаря своему колориту, который во многом отражал и национальные особенности греков, он был фигурой весьма заметной в городе. В частности, когда он был уже не молодым, о нем рассказывали много историй и анекдотов. Так, например, старик любил ходить по территории фабрики, опираясь на палочку, и смотреть, как идет работа. Зная его слабости, многие рабочие специально пытались попасться ему на глаза. Видя, что работник слоняется без дела, старик со словами: «Анафемаси (греч. – проклятый), ты почему не работаешь?»- бил его своей палкой. Удар,

---

⁵² АΚΓΙΚΖ. Ο. 1. Воспоминания Шматько. С. 5.

εσθественно, был несильным, но ударенный начинал стонать и делать вид, что его чуть не убили. Тогда старик доставал рубль и говорил, чтобы он не кричал, на чем инцидент обычно исчерпывался.⁵³ Однако от палки Месаксуди доставалось не только праздно шатающимся рабочим. В 1905 году, во время Всероссийской Всеобщей стачки, бастовавшие рабочие фабрики организовали на площади перед ее зданием митинг. Городовой попытался разогнать их. Но в дело вмешался находившийся рядом К.И.Месаксуди, который со словами: «Анафемаси (кстати, это слово было у старика любимым), ты куда моих рабочих забираешь?»- начал бить его палкой и прогонять.⁵⁴ К старику часто приходили рабочие просить денег по случаю предстоящих родов жены или чего-нибудь в этом роде, а бывало и так, что у некоторых просителей жены «рожали» по несколько раз в году. Несмотря ни на что, Константин Иванович, как правило, не отказывал и выделял деньги, однако, всегда просил, чтобы старшему сыну Григорию об этих его слабостях не рассказывали.⁵⁵

Είηαι πιθανό το φιλελεύθερο αυτό πνεύμα, που διαπνέει την επιχείρηση, σε ορισμένο βαθμό, να οφείλεται στις ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα του ιδρυτή της Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, ο οποίος, προερχόμενος από λαϊκά στρώματα, διατηρεί μέχρι το τέλος της ζωής του χαρακτήρα απλό και ευπροσήγορο, παρά την οικονομική του ευρωστία.⁵⁶ Πόσο μάλλον που, χάρη στο ταπεραμέντο του και τις ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα

---

⁵³ Там же. С. 7.

⁵⁴ Так же. С. 5.

⁵⁵ Там же.

⁵⁶ Στο ίδιο. Σ. 5.

του, ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης κατέχει περίοπτη θέση στην κοινωνία της Κερσούντας με τη ζωντανή προσωπικότητά του. Με την πάροδο των χρόνων, ων αυτός πια ηλικιωμένος, στην πόλη κυκλοφορούν αρκετά ανέκδοτα και διάφορες ιστορίες με πρωταγωνιστή τον Κ. Μεσαξούδη. Ως γνωστό, ο ιδιοκτήτης του καπνεργοστασίου της Κερσούντας συνήθιζε να περιδιαβαίνει στους χώρους της επιχείρησής του και να επιβλέπει τους εργάτες του, στηριζόμενος σε ένα μπαστούνι. Γνωρίζοντας τις αδυναμίες του, οι εργάτες επιδίωκαν να ελκύσουν την προσοχή του, προφασιζόμενοι τους αφηρημένους. Βλέποντας, ότι ο εργάτης δεν αποδίδει, ο ηλικιωμένος εργοδότης τον χτυπούσε με το μπαστούνι του, φωνάζοντάς του «Ανάθεμά σε, γιατί δεν δουλεύεις?». Όπως είναι φυσικό, το χτύπημα υπήρξε αδύναμο, ο εργάτης, ωστόσο, έβαζε τις φωνές, δήθεν από τον πόνο, γεγονός στο οποίο ο Κ. Μεσαξούδης αντιδρούσε γενναιόψυχα. Έδινε ένα ρούβλι στον εργαζόμενό του και τον παρακαλούσε να σταματήσει τις φωνές.⁵⁷ Κυκλοφορούσαν, μάλιστα, και άλλες ιστορίες με πρωταγωνιστή τον, ηλικιωμένο πλέον, Κ. Μεσαξούδη, το ζωηρό χαρακτήρα του, το ταπεραμέντο του και τις έντονες χειρονομίες του. Το 1905, κατά τη διάρκεια του γενικότερου απεργιακού κινήματος, που κατέλυσε τη Ρωσική Αυτοκρατορία, οι εργαζόμενοι του καπνεργοστασίου κατέλαβαν την πλατεία που βρισκόταν στην είσοδο του εργοστασίου και προέβησαν σε απεργιακή κινητοποίηση, ενώ οι αστυνομικές αρχές της πόλης προσπάθησαν να τους διαλύσουν. Ο Κ. Μεσαξούδης, τότε, ευέξαπτος και ζωηρός, άρχισε να «χτυπά» με το μπαστούνι του τον διευθυντή της αστυνομίας, φωνάζοντάς του «Ανάθεμά σε (αγαπημένη έκφραση του

---

⁵⁷ Στο ίδιο. Σ. 7.

Μεσαξούδη), πού θέλεις να κουβαλήσεις τους εργάτες μου?». ⁵⁸ Αρκετά συχνά, εξάλλου, οι εργάτες απευθύνονται στο γέρο Μεσαξούδη με την παράκληση οικονομικής ενίσχυσης ενόψει αναμενόμενης τεκνοποίησης, πολλών δε οι σύζυγοι «τεκνοποιούσαν» αρκετές φορές το χρόνο. Ο Κ. Μεσαξούδης πάντα τους έδινε χρήματα, τους παρακαλούσε, ωστόσο, να μη μάθει τίποτα ο γιος του Γρηγόριος. ⁵⁹

В старике Месаксуди проявились многие черты греческого менталитета, который сформировался в период турецкого ига. Прежде всего, это выразилось в видении себя неотъемлемой частью греческой общины, в данном случае - Керчи, в которой в силу своего материального благосостояния и веса в обществе он был одним из лидеров. Безусловно, материальная помощь представителям этой общины, будь то в виде найма на работу или денежных пособий, была неотъемлемой частью его деятельности и воспринималась им как его неотъемлемый вклад в поддержание своих соотечественников в Керчи. В определенной мере этим можно объяснить и его патерналистское отношение к рабочим, многие из которых были греками. По сути, в некоторой степени работники фабрики воспринимались Месаксуди как часть его большой семьи, нежели некая безликая масса. В результате, сочетание традиционалистско-общинного менталитета и предпринимательской хватки Месаксуди привело к достаточно прогрессивным формам социальных гарантий рабочим, которые на многих других капиталистических предприятиях, как в России, так

---

⁵⁸ Στο ίδιο. Σ. 5.

⁵⁹ Στο ίδιο.

и в других странах, появятся намного позже, да и то в результате политической и экономической борьбы рабочих.

Ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης ενσαρκώνει αρκετές ιδιομορφίες της ελληνικής νοοτροπίας, οι οποίες διαμορφώνονται στον ελληνικό πληθυσμό κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατοχής. Κατά κύριο λόγο οι ιδιομορφίες αυτές έγκεινται στο ότι ο Κ. Μεσαξούδης θεωρεί τον εαυτό του συστατικό και οργανικό μέλος της ελληνικής κοινότητας του Κερτς, της οποίας, χάρη στην οικονομική του επιφάνεια και το κύρος του στην τοπική κοινωνία, αποτελεί έναν από τους αναμφισβήτητους τοπικούς ηγέτες. Η δε οικονομική ενίσχυση, που ο ίδιος, ποικιλοτρόπως, διαθέτει στην ελληνική κοινότητα, είτε παρέχοντας θέσεις εργασίες στους ομοεθνείς του είτε στηρίζοντάς τους οικονομικά, εκλαμβάνεται ως αυτονόητη προσφορά και συμβολή για τη στήριξη της ελληνικής διασποράς της Κερσούντας. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η πατερναλιστική προσέγγισή του απέναντι στους εργαζομένους του, η πλειοψηφία των οποίων είναι Έλληνες, αλλά και το γεγονός ότι ο ίδιος τους αντιμετωπίζει περισσότερο ως μέλη μιας μεγάλης οικογένειας και όχι ως μια απρόσωπη παραγωγική μάζα, την οποία, λογικά, θα έπρεπε να τη διακατέχει η σχέση εργοδότη-εργαζομένου. Ο δε συνδυασμός της παραδοσιακής-κοινοτικής νοοτροπίας και του επιχειρηματικού δαιμονίου του Κ. Μεσαξούδη έχουν ως αποτέλεσμα την εφαρμογή πρωτοποριακών, για την εποχή τους, μορφών κοινωνικής ασφάλισης των εργαζομένων του καπνεργοστασίου, οι οποίες σε άλλες επιχειρήσεις τόσο της Ρωσίας όσο και του εξωτερικού θα εφαρμοσθούν πολύ αργότερα και όχι χωρίς αγώνα από πλευράς του εργατικού δυναμικού.

Οтец семьи Константин Иванович Месаксуди занимался разнообразной политической и общественной деятельностью. Она началась, судя по источникам, в 1863 году, когда мещанин К.И.Месаксуди вошел в состав Временной Межевой Комиссии при Городской Управе Керчи.⁶⁰ 29 ноября 1872 г. он был в первый раз избран Гласным Керчь-Еникальской Городской Думы, а затем неоднократно переизбирался в эту должность (в 1876 г., в 1880 г.). 3 декабря 1876 года он был избран членом Керченской Торговой Депутации на срок в четыре года, а в январе 1880 г. был утвержден в должности Почетного Попечителя Керченской Александровской гимназии, которую он занимал до 1883 года. 10 марта 1880 года К.И.Месаксуди был избран членом Общества Керченских Купцов и Потомственных Граждан.⁶¹ Ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης, όμως, δεν περιορίζεται μόνο στην επιχειρηματική του δραστηριότητα, τουναντίον η ενασχόλησή του με τα κοινά της πόλης του τον αναδεικνύει σε δραστήριο μέλος της τοπικής αυτοδιοίκησης της Κερσούντας. Το 1863 ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης γίνεται μέλος της Προσωρινής Οροθετικής Επιτροπής της Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Κερσούντας.⁶² Στις 29 Νοεμβρίου 1872 ο Κ. Μεσαξούδης εκλέγεται, για πρώτη φορά, μέλος της τοπικής Δούμας (Βουλής) και, στη συνέχεια, επανεκλέγεται το 1876 και το 1880, ενώ την ίδια χρονιά, και συγκεκριμένα στις 10.03.1880, εκλέγεται μέλος του Συλλόγου Εμπόρων και Επίτιμων Πολιτών της

⁶⁰ Памятная книжка Керчь Еникальского градоначальства на 1863 год. С. 142

⁶¹ ЦГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 4385. Л. 5. Зенкевич Х.Х. Керчь в прошлом и настоящем. Керчь, 1894. С. 59; Федотов П.М. Пятидесятилетие Керченской Александровской гимназии, 1863–1913. Керчь, 1914. С. 51.

⁶² Αξιωματημιόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1863. Κερσούντα 1863, Σελ. 142 (Pamyatnaya knizhka Kerch-Yenikalskovo gradonachalstva na 1863 god).

Κερσούντας (ο τίτλος του Επίτιμου Πολίτη προϋπέθετε στον κάτοχό του το δικαίωμα να τον κληροδοτεί στα παιδιά του). Στις 3 Δεκεμβρίου 1876 εκλέγεται, με τετραετή θητεία, μέλος του Συλλόγου Εμπόρων της Κερσούντας, ενώ τον Ιανουάριο του 1880 ορίζεται Επίτιμος Επιστάτης του Αλεξανδρείου Γυμνασίου της Κερσούντας, τίτλο που φέρει μέχρι το 1883.⁶³

С 1 января 1880 года глава семейства Месаксуди был утвержден кандидатом от купечества в Керченский Коммерческий суд на два года. 25 июня 1880 года величайшим повелением К.И.Месаксуди был утвержден в должности Директора Керченского Попечительского комитета о тюрьмах, а Керчь-Еникальская Городская Дума на своем заседании 19 ноября 1880 года избрала его членом Керченской Торговой Депутации на четыре года. 27 октября 1883 года этот российский предприниматель греческого происхождения был избран прихожанами Керченской Свято-Предтеченской церкви и утвержден Епархиальным начальством старостой этой церкви. Он занимал эту должность до 25 ноября 1887 года, и за «усердную и полезную службу К.И.Месаксуди получил благословение Святейшего Правительственного Синода в грамоте от 22 марта 1887 года, а 18 февраля 1893 года он был пожалован Орденом Святой Анны 3й степени. 14 февраля следующего года императрица утвердила К.И.Месаксуди в звании Почетного члена

⁶³ ТГАК. F. 455. O. 1. D. 4385. L. 1,5.

Ζενκέβιτς Χ.Χ. Το Κερς στο παρελθόν και τα παρόν. Κερς, 1894. Σ. 59.

(Zenkevich Kh.Kh. Kerch v proshlom i nastoyashem. Kerch, 1894).

Φεντότοφ Π.Μ. Η Πεντηκονταετία του Αλεξανδρίου Γυμνασίου της Κερσούντας, 1863-1913. Κερς, 1914. Σ. 51.

(Fedotov P.M. Pyatidesyatiletie Kerchenskoj Alexandrovskoi gimnazii, 1863-1913. Kerch, 1914).

Κερченского Городового Попечительства детских приютов с правом ношения знака этой должности. В этом же году Городская Дума избрала его ассистентом при правительстве города Керчь на торжествах Священного Коронования Императорских Величеств.⁶⁴ Общественно-политическая деятельность предпринимателя этим не исчерпывается. В 1900 г. он упоминается как член Правления Попечительства об учащих в керченских гимназиях, а в 1901 г. – как Гласный Керченской Городской Управы.⁶⁵

Στις 1 Ιανουαρίου 1880 ο Κ. Μεσαξούδης ορίζεται, για δύο χρόνια, εκπρόσωπος της εμπορικής κοινότητας της πόλης στο Εμπορικό Δικαστήριο του Κερτς, ενώ στις 25 Ιουνίου του ίδιου έτους, με ειδική απόφαση των ρωσικών Αρχών, ορίζεται Διευθυντής της Επιτροπής Επίβλεψης των Φυλακών του Κερτς. Στις 19 Νοεμβρίου του 1880 η Βουλή του Κερτς τον επανεκλέγει, για άλλα τέσσερα χρόνια, μέλος του Συλλόγου Εμπόρων της Κερσούντας. Στις 27 Οκτωβρίου 1883 εκλέγεται από τους ενορίτες της Εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη Επίτροπός της, ενώ η ανάθεση της θέσης αυτής επικυρώνεται και από τις Αρχές της πόλης. Τη θέση αυτή ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης κατέχει έως τις 25 Νοεμβρίου 1887, ενώ για «το ζήλο, την επιμέλειά του και τις χρήσιμες υπηρεσίες του» τιμάται με την ευλογία της Ιεράς Συνόδου και με τον από 22 Μαρτίου 1887 ειδικό έπαινό της, ενώ στις 18 Φεβρουαρίου 1893 του απονέμεται το παράσημο της Αγίας Άννης 3ου βαθμού, καθώς και το παράσημο του Αγίου Στανισλάβ 3ου βαθμού, συνοδευόμενο και από το

---

⁶⁴ ЦГАК. Ф.455. О.1. Д.4385. Л.2-4.

⁶⁵ Памятная книжка Керчь-Еникальского градоначальства на 1900 год. Керчь, 1900. С. 33; Керченская Городская Управа: Смета доходов и расходов города Керчь-Еникале на 1901 год. Керчь, 1901.

χρυσό μετάλλιο του Αγίου Στανισλάβ. Στις 14 Φεβρουαρίου 1894 η Αυτοκράτειρα ορίζει τον Κωνσταντίν Ιβάνοβιτς Μεσαξούδη Επίτιμο Μέλος της Επιτροπής Επίβλεψης Ορφανοτροφείων της Κερσούντας, ενώ την ίδια χρονιά η Βουλή της πόλης τον εκλέγει Σύμβουλο της τοπικής Κυβέρνησης του Κερτς για τις εκδηλώσεις στέψης του Ρώσου Αυτοκράτορα.⁶⁶ Η πολιτική και κοινωνική δραστηριότητα του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, σύμφωνα με τις πηγές, δεν περιορίζεται στα ανωτέρω. Το 1900 αναφέρεται ως μέλος της Διοίκησης Επίβλεψης των Μαθητευομένων στα Γυμνάσια του Κερτς, ενώ το 1901 ως Δημοτικός Σύμβουλος της πόλης.⁶⁷

Можно перечислить еще множество других почетных должностей, которые занимал К.И. Месаксуди. Его деятельность и заслуги перед страной и родным городом были отмечены правительством. Кроме уже упоминавшегося выше Ордена Святой Анны 3-й степени, Константин Иванович был также награжден Орденом Святого Станислава 3й степени и золотой медалью на Станиславской ленте.⁶⁸

Κ.Ι.Μεσακσуди прожил долгую жизнь, большую часть которой он провел в России. Он скончался в 1908 году,⁶⁹ оставив своим детям семейное дело – табачную фабрику, а также передав свою любовь к Греции и России.

⁶⁶ ТГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 4385. Л. 2-4.

⁶⁷ Αξιωμανημόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1900. Κερσούντα 1900, Σ. 33. (Pamyatnaya knizhka Kerch-Yenikalskovo gradonachalstva na 1900 god).

Δημαρχείο της Κερσούντας. Καταγραφή των εσόδων και δαπανών της πόλης Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1901. Κερτς, 1901.

(Kerchenskaya Gorodskaya Uprava: Smeta dokhodov I raskhodov goroda Kerch-Yenikale na 1901 god. Kerch, 1901).

⁶⁸ ЦГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 4385. Л. 2-4.

⁶⁹ ЦГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 8834.

Θα μπορούσαν να αναφερθούν και άλλοι τίτλοι και αξιώματα, που, εν ζωή, κατέλαβε ο Κωνσταντίνος Μεσαξούδης, για τα οποία, εξάλλου, τιμήθηκε από τις ρωσικές Αρχές. Ο Κωνσταντίν Ιβάνοβιτς Μεσαξούδης το μεγαλύτερο διάστημα του βίου του το έζησε στη Ρωσία, όπου και απεβίωσε το 1908,⁷⁰ κληροδοτώντας στα παιδιά του την επιχείρησή του και την αγάπη του για την Ελλάδα και τη Ρωσία.

---

⁷⁰ ΤΓΑΚ. Φ. 455. Ο. 1. Δ. 4385. Λ. 2-4.

§ 2. НАСЛЕДНИКИ К.И.МЕСАКСУДИ - §2. ΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΣΑΞΟΥΔΗ

После смерти К.И.Месаксуди его наследники, переименовав фабрику, сохранили все нововведения своего отца. Материальное благополучие позволило Константину Ивановичу дать своим детям хорошее образование. В отличие от своего отца, который сохранял многие черты выходца из народа, дети обучались в университетах и составляли высшее, конечно, по керченским понятиям, общество.⁷¹ Все они, как и их родители, исповедовали православие. Пожалуй, самой яркой фигурой среди них был старший сын Григорий, который еще при жизни отца практически полностью возглавил ведение дел на фабрике. Он в значительной мере воплощал в себе многие качества настоящего предпринимателя: рациональный, экономный, расчетливый, жесткий, властный и целеустремленный. Даже сами рабочие поговаривали, что он из тех людей, которым пальца в рот не клади. Его побаивался даже сам старик Месаксуди.⁷²

§2. ΟΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΣΑΞΟΥΔΗ

Μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, οι κληρονόμοι του, τροποποιώντας την επωνυμία του εργοστασίου, διατηρούν τον τρόπο διαχείρισής του, όπως τον είχε εφαρμόσει ο πατέρας τους. Η οικονομική επιφάνεια επιτρέπει στον Κωνσταντίνο Μεσαξούδη να μορφώσει τα παιδιά του. Σε αντίθεση με τον πατέρα τους, ο οποίος διατηρούσε αρκετές

---

⁷¹ ЦГАК. Ф.455. О. 1. Д. 8834. Л. 20.

⁷² АГКИКЗ. О. 1. Воспоминания Шматько. С. 5.

ιδιαιτερότητες, χαρακτηριστικές της λαϊκής καταγωγής του, τα παιδιά του εφοδιάζονται με πανεπιστημιακή μόρφωση και συγκαταλέγονται στα ανώτατα στρώματα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης της Κερσούντας.⁷³

Από τις πιο δυναμικές προσωπικότητες της οικογένειας «Μεσαξούδη» ο μεγαλύτερος γιος, ο Γρηγόριος, ο οποίος αναλαμβάνει τη διαχείριση της επιχείρησης όσο ακόμη ζούσε ο πατέρας του. Σε σημαντικό βαθμό ο Γρηγόριος Μεσαξούδης ενσάρκωνε τα βασικότερα χαρακτηριστικά ενός κλασσικού επιχειρηματία: ορθολογιστής, οικονόμος, αυστηρός, εξουσιαστικός και αποφασιστικός. Πέραν των εργατών του εργοστασίου, τον φοβάται ακόμη και ο ίδιος ο πατέρας του.⁷⁴

Как уже отмечалось выше, смерть отца в 1908 году практически мало что изменила в положении предприятия, разве что табачная фабрика стала называться иначе - Товарищество табачной фабрики «Наследники К.И.Месаксуди».⁷⁵ Устав Товарищества был утвержден 16 декабря 1909 года, а само Товарищество начало свою деятельность 1 февраля 1910 года.⁷⁶ Первоначальный уставной капитал Товарищества составлял 2,5 млн. рублей, который был разделен на 2,5 тыс. паев (акций) по 1 тыс. руб. каждый. В 1913 году основной капитал Товарищества увеличился на 500 тыс. руб. путем выпуска 500 паев по нарицательной стоимости 1 тыс. руб. за каждую акцию.⁷⁷ Таким образом, благодаря успешному руководству

⁷³ ТГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 8834. Л. 20.

⁷⁴ АΚΓΙΚΖ. Ο. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) Σ. 5.

⁷⁵ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 3.

⁷⁶ ЦГАК. Ф. 780. О. 1. Д. 2. Л. 22.

⁷⁷ Там же. Л. 26.

фабрикой, капитал Товарищества за относительно короткий срок увеличился на 500 тыс. руб. и в результате составил 3 млн. рублей, что по тому времени было весьма значительной суммой.

Όπως προαναφέρθηκε, μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη το 1908, ελάχιστα πράγματα υφίστανται μεταβολές στη λειτουργία του εργοστασίου, με μοναδική, ίσως, εξαίρεση την αλλαγή της επωνυμίας του σε «Συνεταιρισμό του καπνεργοστασίου «Κληρονόμοι του Κ.Ι. Μεσαξούδη».⁷⁸

Το καταστατικό του Συνεταιρισμού, πλέον, επικυρούται στις 16 Δεκεμβρίου 1909, ενώ η δραστηριότητά του, με το νέο του νομικό καθεστώς, τίθεται σε λειτουργία στις 1 Φεβρουαρίου 1910.⁷⁹ Το καταστατικό κεφάλαιο του Συνεταιρισμού ανέρχεται, αρχικά σε 2,5 δισ. ρούβλια, το οποίο κατανέμεται σε 2,5 χιλ. μετοχές, αξίας 1000 ρουβλίων εκάστη. Το 1913 το καταστατικό κεφάλαιο της επιχείρησης αυξάνεται κατά 500 χιλ. ρούβλια χάρη στην έκδοση 500 νέων μετοχών, ονομαστικής αξίας 1000 ρουβλίων εκάστη.⁸⁰ Με τον τρόπο αυτό, χάρη σε μια ορθολογιστική οικονομική διαχείριση, η κεφαλαιοποίηση του εργοστασίου αυξάνεται κατά 500 χιλ. ρούβλια και ανέρχεται σε 3 εκατ. ρούβλια, ποσό διόλου ευκαταφρόνητο για τα δεδομένα της εποχής.

После смерти К.И.Месаксуди было начато и строительство нового здания фабрики по проекту бельгийского архитектора. В новое здание завод был переведен в 1915 году. В целом строительство и переоборудование фабрики обошлось в 1,15 миллионов рублей. Новая фабрика была оборудована по последнему

⁷⁸ TGAΚ. F. 376. O. 5. D. 14985. L. 3.

⁷⁹ TGAΚ. F. 780. O. 1. D. 2 L. 22.

⁸⁰ Στο ίδιο. L. 26.

слову техники. Гильзовые и папирсонабивальные машины были отечественными, в то время как табачнокрошительные станки были английскими, а часть машин картонажного производства - немецкими. Все этажи фабрики были оборудованы грузовыми лифтами с раздвижными несгораемыми дверьми, в цехах грузы перевозились на железных ручных тележках на резиновом ходу. При фабрике был трехэтажный склад листового табака, оборудованный лебедкой. Второй табачный склад находился у Генуэзского мола.⁸¹ Рентабельность фабрики демонстрирует Таблица 1, в которой приводятся обороты Товарищества за три года его деятельности.

Μετά το θάνατο του Κωνσταντίνου Μεσαζούδη δρομολογείται η κατασκευή νέου κτηρίου του εργοστασίου βάσει σχεδίων Βέλγου αρχιτέκτονα. Στις νέες εγκαταστάσεις η επιχείρηση μεταφέρεται το 1915. Συνολικά, το κόστος κατασκευής καινούριων εγκαταστάσεων και εκσυγχρονισμού του εξοπλισμού της επιχείρησης κυμαίνεται σε 1,15 εκατ. ρούβλια. Ο μηχανολογικός εξοπλισμός της επιχείρησης είναι ρωσικής και ξένης προέλευσης, κυρίως αγγλικής και γερμανικής, ενώ το εργοστάσιο διαθέτει σε κάθε όροφο ανελκυστήρα και συρόμενες πόρτες, εξοπλισμένες ειδικά για υψηλές θερμοκρασίες.⁸²

Η οικονομική αποδοτικότητα της επιχείρησης αναπαριστάται στον κάτωθι πίνακα, στον οποίο παρατίθενται στοιχεία όγκου συναλλαγών κατά την περίοδο τριετίας 1910-1912.

---

⁸¹ АΚΓΙΚЗ. О. 1. Воспоминания Шматько. С. 5-6.

⁸² АΚΓΙΚЗ. О. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) S. 5-6.

Таблица 1. Обороты Товарищества табачной фабрики “Наследники К.И.Месаксуди” за 1910-1912 г.

Год	Произведено пудов табака	Запечатано бандеролей	Чистая прибыль (руб.)
1910	38216	1349372	367744,87
1911	47982	1710411	401192,39
1912	55255	2012785	436240,19

Источник: ЦГАК. Ф. 780. О. 1. Д. 2. Л. 26.

Έτος	Όγκος παραγωγής σε pouds(ρωσική μονάδα μέτρησης, που ισοδυναμεί με 16 κιλά)	Τυποποιημένες συσκευασίες (σε τεμάχια)	Καθαρό κέρδος (ρούβλια)
1910	38216	1349372	367744,87
1911	47982	1710411	401192,39
1912	55255	2012785	436240,19

Πηγή: TGAК. F. 780. O. 1. D. 2. L. 26.

Очевидно, что Товарищество, продолжая активную и успешную деятельность табачной фабрики, основанной К.И. Месаксуди, являлось одним из наиболее успешных предприятий юга России. Даже в послереволюционном издании признавалось, что новое здание табачной фабрики было построено и оборудовано с соблюдением всех требований в области санитарно-гигиенического благоустройства. При нем имелась собственная электрическая станция, центральное паровое отопление, канализация, рассчитанная на 1,5 тыс. человек.⁸³

⁸³ Керчь индустриальная. Под ред. Цапкина Н.В., Эрлиха М.М. Керчь, 1932. С.102-103.

Καθίσταται πασιφανές, ότι ο Συνεταιρισμός, συνεχίζοντας την επιτυχή και δραστήρια παράδοση του καπνεργοστασίου, που ίδρυσε ο Κ. Μεσαξούδης, απέβη σε μία από τις πλέον προσοδοφόρες επιχειρήσεις της Νότιας Ρωσίας. Ακόμη και στη μετεπαναστατική Ρωσία γινόταν αποδεκτό το γεγονός, ότι το κτήριο των νέων εγκαταστάσεων της επιχείρησης «Μεσαξούδης» είχε κατασκευασθεί και εξοπλισθεί σύμφωνα με τις πλέον σύγχρονες, για τα δεδομένα της εποχής, προδιαγραφές. Οι εν λόγω εγκαταστάσεις διέθεταν ιδιόκτητο σταθμό παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, κεντρική θέρμανση και αποχέτευση για 1500 άτομα.⁸⁴

По завещанию основателя предприятия после его смерти завод передавался его жене и детям.⁸⁵ В архивных же документах мы находим, что в 1912 г. пайщиками Товарищества, помимо вдовы Почетного Потомственного Гражданина Марии Константиновны, ее сыновей и дочерей, жен Ивана, Петра и Григория Месаксуди являлись еще и одесский купец II Гильдии Соломон Яковлевич Телаль и керченский мещанин Владимир Николаевич Бернардаки.⁸⁶ Однако, фактически управлял фабрикой старший сын Григорий, а другие члены семьи играли гораздо меньшую роль в ведении семейного бизнеса. Лишь после смерти Григория Константиновича 1 декабря 1915 года их роль заметно возрастает.⁸⁷ Фактически управление делами семейного предприятия взял на себя младший

⁸⁴ Kerch industrialnaya. Pod. Red. Tsapkina N.V., Erlikha M.M. Kerch, 1932. S. 102-103. (= Το βιομηχανικό Κερτς. Σύνταξη Tsapkin N.V., Erlikh M.M. Kerch, 1932)

⁸⁵ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. л. 5.

⁸⁶ ЦГАК. Ф. 780. О. 1. Д. 2. л. 22.

⁸⁷ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 11921. л. 258.

сын Дмитрий, ставший его директором. На этой должности он пробыл вплоть до вступления в Керчь Красной армии в ноябре 1920 г.⁸⁸

Σύμφωνα με τη διαθήκη του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, μετά το θάνατό του το εργοστάσιο κληροδοτείται στη σύζυγο και τα παιδιά του.⁸⁹ Το αρχειακό υλικό μας πληροφορεί, ότι το έτος 1912 μέτοχοι του Συνεταιρισμού, πέραν της χήρας του επίτιμου πολίτη με κληροδοτούμενο τίτλο Κωνσταντίνου Μεσαξούδη Μαρίας Μεσαξούδη, των παιδιών της και των συζύγων του Ιβάν, του Πέτρου και του Γρηγόριου Μεσαξούδη, μέτοχοι υπήρξαν επίσης ο έμπορος Β΄ βαθμού της Οδησσού κ. Σολομών Τελάλ και ο αστός της Κερσούντας κ. Βλαδίμηρος Μπερναρδάκης.⁹⁰

Με εξαίρεση το Γρηγόριο Μεσαξούδη, τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας δε διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στις υποθέσεις της επιχείρησης, παρά μόνο μετά το θάνατο του Γρηγορίου στις 1 Δεκεμβρίου 1915,⁹¹ οπότε τη διαχείριση της επιχείρησης αναλαμβάνει ο Δημήτριος Μεσαξούδης, ο οποίος και χειρίζεται τα ηνία της έως την εισβολή του Κόκκινου Στρατού στην Κερσούντα και την κατάληψη της από αυτόν το Νοέμβριο του 1920.⁹²

Дмитрий, по сохранившимся воспоминаниям, был небольшого роста, но при этом полон энергии и жизненных сил. Он не был женат, в отличие от его братьев, но при этом имел слабость к женскому полу. Младший брат Месаксуди часто появлялся в керченских ресторанах с различного рода артистками, певичками,

⁸⁸ АКГИКЗ. О. 1. Воспоминания Шматько. С. 1, 4.

⁸⁹ ТГАК. F. 376. О. 5. D. 14985 L. 5.

⁹⁰ ТГАК. F. 780. О. 1. D. 2 L. 22.

⁹¹ ТГАК. F. 376. О. 5. D. 11921 L. 258.

⁹² АКГИКЗ. О. 1. Vospominaniya Shmatko (=Απομνημονεύματα του Σματκό) S. 1,4.

шансонетками, с которыми, в отличие от своих более респектабельных братьев, кутил без стеснения.⁹³ При этом ему удавалось быть и удачливым директором. Фабрика успешно работала, переоснащалась технически, наращивала производство. Даже когда в Крыму громыхла гражданская война, а сбывать продукцию было некому, она была едва ли не единственным предприятием города, не остановившим производство, хотя рабочий день и пришлось сократить.⁹⁴ Тем не менее, революция, а затем победы Красной Армии, делали дальнейший бизнес предпринимателей Месаксуди в России бесперспективным. С установлением Советской власти в Крыму фабрика была национализирована, а история экономической деятельности греческого семейства Месаксуди на юге России прерывается. Сама же табачная фабрика работала до 26 октября 1941 года, т.е. до ее эвакуации в связи с захватом Крыма фашистами.⁹⁵

Ο Δημήτριος Μεσαξούδης, σύμφωνα με μαρτυρίες των συγχρόνων του, υπήρξε μικρού αναστήματος, δραστήριος και κεφάλτος άνθρωπος. Ουδέποτε υπήρξε παντρεμένος, σε αντίθεση με τα αδέρφια του, έτρεφε δε ιδιαίτερη αδυναμία στο ασθενές φύλο, ενώ συνήθιζε να περνά τον καιρό του σε καμπαρέ και λοιπά κέντρα διασκέδασης, όπου ξόδευε διόλου ευκαταφρόνητα ποσά.⁹⁶ Ταυτόχρονα διοίκησε με επιτυχία το εργοστάσιο, το οποίο εξακολουθούσε να εκσυγχρονίζεται και να διευρύνει την παραγωγή του. Ακόμη και στα πρόθυρα του εμφύλιου

---

⁹³ Там же. С. 1.

⁹⁴ Там же.

⁹⁵ Там же. С. 3.

⁹⁶ Στο ίδιο. Σ. 1.

πολέμου στην Κριμαία, το καπνεργοστάσιο «Μεσαξούδη» υπήρξε η μοναδική βιομηχανική μονάδα, η οποία δεν ήρε τη λειτουργία της, παρά μόνο μείωσε το ωράριο εργασίας.⁹⁷ Μετά την εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας στην περιοχή, η επιχείρηση εθνικοποιείται και, κατά συνέπεια, η οικονομική δραστηριότητα της οικογένειας Μεσαξούδη στη Νότια Ρωσία αναστέλλεται. Το καπνεργοστάσιο Μεσαξούδη λειτούργησε έως τις 26 Οκτωβρίου 1941, έως, δηλαδή, την κατοχή της Κερσούντας από το ναζιστικό στρατό,⁹⁸ ενώ έκτοτε, έως και σήμερα, στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης «Μεσαξούδη» λειτουργούν ναυπηγεία.

Но табачной фабрикой - главным источником богатства Месаксуди - имущество семьи не исчерпывалось. Сохранившиеся данные о движимом и недвижимом имуществе семьи также во многом позволяют оценить степень благосостояния, которого Месаксуди добились в ходе своей предпринимательской деятельности на юге России. Семья владела значительным количеством и другого движимого и недвижимого имущества. В конце прошлого столетия земельные владения семейства Месаксуди находились во многих деревнях Таврической губернии. В деревне Бештарим Феодосийского уезда у них было имение, состоявшее из 900 десятин пахотной земли, а также земли сенокосной и выгонной, с имеющимися на ней всякого рода постройками, жилыми и нежилыми. Также они владели имением, находившемся при урочище Туркмень, которое включало пахотные, сенокосные и выгонные земли в количестве 60 десятин и 1583,3 квадратных

---

⁹⁷ Στο ίδιο.

⁹⁸ Στο ίδιο. Σ. 3.

саженей. В этой же местности находилось еще одно имение, состоявшее из 302 десятин и 1972 квадратных саженей земли. Кроме того, они владели имениями при деревнях Чокрак, Бобчик, Бураш, размеры которых, по документам, составляли 2115 десятин и 1228 квадратных саженей земли, а по плану – 2098 десятин и 1925 квадратных саженей. Семейство Месаксуди владело также имением при деревне Джанкой Ортель, насчитывавшем 1604 десятины и 1967 квадратных саженей земли. В целом недвижимое имущество семьи Месаксуди в разных деревнях Крымского полуострова, согласно данным 1908 года, состояло из 4981 десятины и 5750,3 кв. саженей земли.⁹⁹

Η περιουσία των Μεσαξούδη δεν περιορίζεται στη δραστηριότητα του καπνεργοστασίου, το οποίο, αναμφίβολα, αποτελεί τη βασική πηγή εσόδων της οικογένειας. Η οικογένεια διαθέτει σημαντικές εκτάσεις γης στο Κυβερνείο της Ταυρίδας και, συγκεκριμένα, στις περιοχές Μπεσταρίμ, Τουρκμέν, Τσοκράκ, Μπόμπτσικ, Μπουράς, Τζανκόι Ορτέλ κ.α. Σύμφωνα με αρχειακές πηγές του έτους 1908, η συνολική ακίνητη περιουσία της οικογένειας στην Κριμαία ανέρχεται σε 4981 desyatin (μονάδα μέτρησης γης της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, η μία desyatina ισοδυναμεί με 2,7 του άκρου) και 5750,3 τετρ. sazhen (μονάδα μέτρησης γης της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, η μία sazhen ισοδυναμεί με 2,134 μέτρα) γης.¹⁰⁰

Недвижимое городское имущество семьи Месаксуди составлял их двухэтажный каменный дом, находившийся на Александровской

⁹⁹ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 1.

¹⁰⁰ ТГАК. F. 376. O. 5. D. 14985. L. 1.

набережной № 18, а также большое количество построек, дворов и земель в разных районах Керчи. В совокупности городская недвижимость семьи Месаксуди к началу нашего столетия насчитывала 31826 кв. саженей земли, которая оценивалась в 336 336 руб. 50 коп.¹⁰¹

Μέσα στην πόλη της Κερσούντας η οικογένεια Μεσαξούδη, πέραν της διώροφης οικίας της, όπου και διαμένει επί της οδού Alexandrovskaya naberezhnaya 18, διαθέτει αξιόλογο αριθμό ακινήτων και εκτάσεων, συνολικού εμβαδού 31826 τετρ. sazhen και αξίας 336.336,50 ρουβλίων.¹⁰²

Наконец, к 1908 году сбережения и банковские счета семейства Месаксуди в разных отечественных банках – в Керченском Городском Общественном Банке, в Азовско-Донском Коммерческом Банке, в Керчь-Еникальском Городском Общественном Банке, в Российском Обществе Страхования и Транспортирования и других - составляли 685 737 рублей 36 копеек. В это же время у Месаксуди был и счет в Берлинском Deutsche Bank в размере 2 500 927 марок и 65 пфеннигов. Если переводить эту сумму по курсу того времени в рубли (1 марка равнялась 46 копейкам), то эти сбережения составляли 1 157 929 рублей 66 копеек, что было значительной для того времени суммой.¹⁰³

Σύμφωνα, εξάλλου, με αρχειακά στοιχεία του έτους 1908, οι καταθέσεις της οικογένειας σε διάφορες τράπεζες της περιοχής, όπως Κοινωνική

¹⁰¹ Там же. Л. 1-2; ЦГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 8190. Л. 25.

¹⁰² Στο ίδιο. Л. 1-2. ТГАК. F. 455. О. 1. D. 8190. L. 25.

¹⁰³ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 4-6.

Τράπεζα της Κερσούντας, Εμπορική Τράπεζας Αζοφικής-Ντον, Ρωσικό Ίδρυμα Ασφάλισης και Μεταφορών κ.α., ανέρχονται σε 685.737,36 ρούβλια. Ταυτόχρονα οι Μεσαξούδη διαθέτουν λογαριασμό στην τράπεζα του Βερολίνου Deutsche Bank ύψους 2.500.927,65 μάρκων. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την ισοτιμία μάρκου – ρουβλίου της εποχής, η οποία ανέρχεται σε 1-0,46, το ύψος των καταθέσεων των Μεσαξούδη στη γερμανική τράπεζα ισοδυναμεί με 1.157.929,66 ρούβλια.¹⁰⁴

После того, как в Керчь вошли отряды Красной Армии в домах Месаксуди разместились органы новой власти. Так, на Воронцовской улице № 8, в доме Владимира Месаксуди, размещался Революционный комитет. Отдел народного образования и школьный подотдел Наробраза (народного образования) находились на Босфорской улице №1, 2, 4, которые также являлись домами Месаксуди.¹⁰⁵

Μετά την κατάληψη της Κριμαίας από τον Κόκκινο Στρατό, στο ακίνητο του Βλαδίμηρου Μεσαξούδη επί του οδού Vorontsovskaya 8 εδρεύει η Επιτροπή Επανάστασης, ενώ η Επιτροπή Εκπαίδευσης και το Τμήμα Γενικής Εκπαίδευσης εγκαθίστανται στα, επίσης ακίνητα των Μεσαξούδη, επί της οδού Bosforskaya 1,2,4.¹⁰⁶

Материальное благосостояние неизбежно давало представителям семьи Месаксуди определенный вес в Керченском обществе и позволяло заниматься активной благотворительной деятельностью. Все без исключения члены семейства Месаксуди

¹⁰⁴ ТГАК. F. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 4-6.

¹⁰⁵ ЦГАК. Ф. Р-1024. О. 1. Ед. хр. 14-16. Л. 4; Ед. хр. 11 (2 часть). Л. 25.

¹⁰⁶ ТГАК. F. R-1024. О.1. Ед. хр. 14-16. Л.4. Ед. хр. 11 (2 chapter). Л. 25.

занимались благотворительностью, а также участвовали в городском управлении, что было характерно для российской буржуазии прошлого столетия. Следует обратить внимание и на тот факт, что в источниках практически нет упоминаний об общественно-политической деятельности остальных членов семьи до смерти К.И.Месаксуди в 1908 году. Только Матрена Тимофеевна, жена старшего сына Григория, упоминается как член правления Керченского Женского Благотворительного Общества.¹⁰⁷ Однако сразу после смерти Константина Ивановича его дети активно включаются в общественно-политическую жизнь города. Григорий, например, стал Гласным Городской Думы и вошел в состав оценочно-раскладочной комиссии при Городской Управе. Владимир являлся членом Керченского комитета Всероссийского союза городов, а также Гласным Городской Думы. Иван входил в состав Керченского городского попечительства Мариинского детского приюта.¹⁰⁸ Петр неоднократно избирался в Керченскую Городскую Думу, а в октябре 1913 года он стал ее председателем. В этом же месяце его избрали членом в Особое по городским делам присутствие, а в 1916 году – на должность Городского Головы. Со вступлением в должность Городского Головы 42-летний Петр Константинович принял одновременно на себя обязанности председателя Керчь-Еникальского комитета Российского Городского Союза. 10 августа 1916 года П.К.Месаксуди был избран

---

¹⁰⁷ Памятная книжка Керчь-Еникальского градоначальства на 1905 год. Керчь, 1905. С. 35.

¹⁰⁸ Памятная книжка Керчь-Еникальского градоначальства на 1913 год. Керчь, 1913. С. 11, 67; на 1916 год. Керчь, 1916. С. 81;

городской думой членом городского Продовольственного Комитета по борьбе с дороговизной, а на организационном собрании этого комитета 11 августа 1916 года он был избран на должность председателя комитета.¹⁰⁹ Но, пожалуй, самую многостороннюю общественно-политическую деятельность вел самый младший брат Дмитрий. Он, как и его братья, являлся Гласным Городской Думы, входил вместе с братом Петром в состав правления Общества Облесения горы Митридат, в состав Керченского Комитета Всероссийского Союза Городов, Керченского местного управления Российского Общества Красного Креста, в состав дирекции английского клуба, а также в состав Попечительского Совета Керчь-Еникальской торговой школы цесаревича Алексея и Керченского военно-промышленного комитета, в котором он являлся заместителем председателя. Кроме того, он был почетным мировым судьей при министерстве юстиции и старостой Иоанно-Предтеченской церкви.¹¹⁰

Η οικονομική επιφάνεια της οικογένειας της προσδίδει ιδιαίτερο κύρος στην κοινωνία του Κερτς και της εξασφαλίζει, αλλά και εν μέρει της επιβάλλει, την ενασχόληση με τα κοινά, όπως κοινωνική, πολιτική και φιλανθρωπική δραστηριότητα. Όλα, ανεξαιρέτως, τα μέλη της οικογένειας Μεσαζούδη δραστηριοποιούνται σε διάφορες επιτροπές και συλλόγους της Κερσούντας, με την ειδοποιό, ωστόσο, διαφορά, ότι, σύμφωνα με τις διασωθείσες πηγές, μέχρι το θάνατο του Κωνσταντίνου Μεσαζούδη το 1908 κανένα, σχεδόν, από τα μέλη της οικογένειας δεν

¹⁰⁹ ЦГАК. Ф. 455. О. 1. Д. 8834. Л. 20-22.

¹¹⁰ Памятная книжка Керчь-Еникальского градоначальства на 1916 год. Керчь, 1916. С. 13, 23, 48, 56, 66, 71, 78, 81.

αναπτύσσει ιδιαίτερη δραστηριότητα, με μοναδική εξαίρεση τη σύζυγο του Γρηγορίου Μεσαξούδη Ματριόνα Τιμοφέεβνα, η οποία χρηματίζει μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Γυναικείου Φιλανθρωπικού Συλλόγου του Κερτς.¹¹¹ Αμέσως, ωστόσο, μετά το θάνατο του Κ. Μεσαξούδη, οι γιοι του αναπτύσσουν έντονη πολιτική και κοινωνική δράση στην κοινωνία της Κερσούντας. Ο Γρηγόριος Μεσαξούδης χρηματίζει Βουλευτής της τοπικής Δούμας (Βουλής) και μέλος της Δημοτικής Εκτιμητικής Επιτροπής. Ο Βλαδίμηρος Μεσαξούδης εκλέγεται επίσης Βουλευτής και μέλος της Τοπικής Επιτροπής του Πανρωσικού Συμβουλίου Πόλεων. Ο Ιβάν (=Ιωάννης) Μεσαξούδης εκλέγεται μέλος της Δημοτικής Επιτροπής Επίβλεψης του Ορφανοτροφείου «Μαρίίνσκι», ο Πέτρος Μεσαξούδης χρηματίζει Βουλευτής, ενώ το 1913 εκλέγεται Πρόεδρος της τοπικής Βουλής. Ο ίδιος το 1916 εκλέγεται Δήμαρχος της πόλης και, ταυτόχρονα, αναλαμβάνει τις αρμοδιότητες του Προέδρου της Τοπικής Επιτροπής του Πανρωσικού Συμβουλίου Πόλεων. Στις 10 Αυγούστου 1916 ο Πέτρος Μεσαξούδης εκλέγεται από την τοπική Βουλή μέλος της Επιτροπής Τροφοδοσίας και Αντιμετώπισης της Ακρίβειας του Κερτς, ενώ την επομένη, δηλαδή στις 11 Αυγούστου 1916, εκλέγεται Πρόεδρος της εν λόγω Επιτροπής.¹¹² Ακόμη πιο ενεργό δράση από τα αδέρφια του αναπτύσσει ο Δημήτριος Μεσαξούδης, ο οποίος επίσης χρηματίζει Βουλευτής της Δούμας του Κερτς, μαζί με τον Πέτρο Μεσαξούδη χρηματίζουν μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου Δενδροφύτευσης του Βουνού Μιθριδάτη και της Τοπικής Επιτροπής του Πανρωσικού Συμβουλίου Πόλεων της

¹¹¹ Αξιομνημόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1905. Κερσούντα 1905, Σελ. 35.

¹¹² Αξιομνημόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1913. Κερσούντα 1913, Σελ. 11,67.
Αξιομνημόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1916. Κερσούντα 1916, Σελ. 81.

Επιτροπής Ερυθρού Σταυρού του Κερτς. Ο Δημήτριος Μεσαζούδης χρηματίζει, επίσης, μέλος της Διεύθυνσης του Αγγλικού Κλαμπ, μέλος του Συμβουλίου Επίβλεψης της Εμπορικής Σχολής του Κερτς-Γενικαλέ και της Επιτροπής Πολεμικής Βιομηχανίας του Κερτς, της οποίας ορίζεται Αντιπρόεδρος. Χρηματίζει, εξάλλου, Ειρηνοδίκης και Επίτροπος της Εκκλησίας του Αγίου Ιωάννη.¹¹³

Представители слабого пола семьи тоже не сидели сложа руки. Они активно занимались благотворительной деятельностью. Елена Константиновна Месаксуди, по мужу Калинина, являлась председателем Правления Общества попечения о детях, а ее сестра Надежда Константиновна Месаксуди и жена Петра - Наталья Ипполитовна Месаксуди -состояли членами этого общества. ¹¹⁴ Мария Константиновна, в свою очередь, каждый год материально помогала бедным ученикам Керчи. Она просматривала список учеников и в зависимости от материального положения семьи каждого из них предоставляла им за свой счет одежду, обувь и пособия.¹¹⁵ Приведенные примеры свидетельствуют о том, что семейство Месаксуди пустило достаточно прочные корни на российской земле. Несмотря на свое греческое происхождение, его члены являлись полноценными членами российского общества, занимая высокие посты в Керченской администрации. Общая религия — православие — способствовала их включению и в религиозно-духовную жизнь общества, о чем свидетельствовали

¹¹³ Αξιωματημιόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1916. Κερσούντα 1916, Σελ. 13, 23, 48, 56, 66, 71, 78, 81.

¹¹⁴ Памятная книжка Керчь Еникальского градоначальства на 1910 год. Керчь, 1910. С.32; на 1915 год. Керчь, 1915. С.68.

¹¹⁵ Παυλίδης Ε. Ο Ελληνισμός της Ρωσίας. Αθήνα, 1953. Σ. 216.

различные должности, занимаемые представителями семьи в религиозных заведениях. Кем же все-таки чувствовали себя эти люди, насколько прочными оставались узы, связывающие их с греческим народом, какую из двух стран - Россию или Грецию – они считали своей родиной? Едва ли на этот вопрос можно дать однозначный ответ, да и вряд ли стоит. Как граждане России представители семьи Месаксуди честно выполняли свои обязанности перед принявшей их страной. Об этом свидетельствует и их послужной список, и тот факт, что Товарищество «Месаксуди» всегда оказывало помощь городским властям в развитии образования, выплате зарплаты учителям и в проведении других общественно-важных мероприятий. Но при этом Месаксуди не порывали и своих связей с Грецией, сохраняя верность ее национальным и культурным традициям. Так, во время массового притока греков, бежавших из Турции в Россию, семейство Месаксуди оказало им существенную материальную помощь, и даже предоставило один из своих домов для размещения.¹¹⁶

Πέραν των ανδρών της οικογένειας Μεσαξούδη, και τα γυναικεία μέλη της αναπτύσσουν έντονη κοινωφελή, κυρίως, δραστηριότητα. Η κόρη του Κ. Μεσαξούδη Ελένη (Καλίνινα μετά το γάμο της) υπήρξε, επί σειρά ετών, Πρόεδρος του Συλλόγου Κηδεμονίας των Παίδων¹¹⁷ του Κερτς, ενώ η μικρότερη αδερφή της Ναντιέζντα (=Ελπίδα) Μεσαξούδη, καθώς και η σύζυγος του Πέτρου Μεσαξούδη Νατάλια Ιπολίτοβνα αποτελούν

---

¹¹⁶ Там же. С.217.

¹¹⁷ Αξιωματημιόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1910. Κερσούντα 1910, Σελ. 32.

μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου.¹¹⁸ Η Μαρία Μεσαξούδη, σύζυγος του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, κάθε χρόνο, με δικά της έξοδα, συγκεντρώνει ρουχισμό και χρήματα, τα οποία μοιράζει σε παιδιά απόρων οικογενειών του Κερτς, ενώ, όπως είναι γνωστό από μαρτυρίες παλαιότερων, κατά τη διάρκεια της φυγής των Ελλήνων από την Τουρκία, η οικογένεια Μεσαξούδη παραχωρεί στους πρόσφυγες ένα από τα σπίτια της για να εγκατασταθούν¹¹⁹. Τα παραπάνω παραδείγματα υποδεικνύουν ότι η οικογένεια Mesaksudi έχει πολύ ισχυρές ρίζες στο ρωσικό έδαφος. Παρά την ελληνική τους καταγωγή, τα μέλη της ήταν πλήρη μέλη της ρωσικής κοινωνίας, κατέχοντας υψηλές θέσεις στη διοίκηση του Κερτς. Η κοινή θρησκεία - η Ορθοδοξία - συνέβαλε στην ένταξή τους στη θρησκευτική και πνευματική ζωή της κοινωνίας, όπως αποδεικνύεται από τις διάφορες θέσεις που καταλαμβάνουν εκπρόσωποι της οικογένειας στα θρησκευτικά ιδρύματα. Σε ποιον ένιωθαν αυτοί οι άνθρωποι, πόσο ισχυροί ήταν οι δεσμοί που τους συνδέουν με τον ελληνικό λαό, ποια από τις δύο χώρες - Ρωσία ή Ελλάδα - θεωρούσαν πατρίδα τους; Είναι δύσκολο να δώσουμε μια οριστική απάντηση σε αυτό το ερώτημα, και δεν αξίζει τον κόπο. Ως πολίτες της Ρωσίας, εκπρόσωποι της οικογένειας Μεσαξούδη εκπλήρωσαν με ειλικρίνεια τα καθήκοντά τους στη χώρα υποδοχής τους. Αυτό αποδεικνύεται από το ιστορικό τους και το γεγονός ότι η εταιρική σχέση Μεσαξούδη παρείχε πάντα βοήθεια στις αρχές της πόλης για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης, την πληρωμή μισθών στους δασκάλους και τη διεξαγωγή άλλων κοινωνικά σημαντικών εκδηλώσεων. Αλλά ταυτόχρονα, οι Μεσαξούδη δεν διέκοψαν τους

¹¹⁸ Αξιομνημόνευτο Βιβλίο του Κυβερνείου Κερτς-Γενικαλέ για το έτος 1915. Κερσούντα 1915, Σελ. 68.

¹¹⁹ Ε. Παυλίδης, Ο Ελληνισμός της Ρωσίας. Αθήνα, 1953. Σ. 216-217.

δεσμούς τους με την Ελλάδα, παραμένοντας πιστοί στις εθνικές και πολιτιστικές παραδόσεις της

Как известно, одним из важных показателей национальной самоидентификации выступает язык. Несмотря на то, что семейство Месаксуди вынуждено было вести предпринимательскую, общественно-политическую, благотворительную деятельность в основном на русском языке, тем не менее, они сохранили верность Греции и греческому языку. Не случайно даже надписи на памятнике, установленном на могиле Константина Ивановича Месаксуди, были выполнены на греческом языке.¹²⁰ Однако, пожалуй, лучше всего ответить на вопрос о национальном самосознании позволяет рассмотрение завещания Григория Константиновича Месаксуди, умершего 1 декабря 1915 года.¹²¹ Сразу стоит оговориться, что Григорий хоть и был греком по национальности, но родился в России, а, значит, своим отношением к Греции был во многом обязан воспитанию и национальному духу, царившему в семье.

Г.К.Месаксуди часть своего имущества завещал городу Керчь на строительство мужского училища для греков и русских православного происхождения и ремесленного училища, а также для выдачи стипендий его имени и имени его жены грекам и русским обоих полов православного происхождения, проживавших, во-первых, в Керчь-Еникальском градоначальстве, во-вторых, во всей Таврической губернии. Каждая стипендия определялась таким

---

¹²⁰ АКТГКЗ. О.1. Воспоминания Шматько. С.1.

¹²¹ ЦГАК. Ф.376. О.5. Д. 11921. Л.258.

образом, чтобы быть не меньше 120 рублей в год. Он также завещал бедным девушкам и вдовам греческого происхождения и достойного поведения выдачу приданного в размере 250 рублей в случае, когда они выходили замуж. Кроме того, 2% своего наследства Григорий Константинович завещал Керчь-Еникальскому Городскому Общественному Управлению для раздачи доходов от них бедным девушкам и вдовам греческого происхождения.¹²²

Согласно его завещанию, 1,5% наследства передавалось Керченскому Греческому Благотворительному обществу в целях лечения жителей города в больницах и клиниках. Керченскому Греческому Благотворительному Обществу и Женскому Благотворительному Обществу Григорий Константинович оставил по 1% своего наследства. Доходы от этих денег он поручил ежегодно 9 и 25 ноября давать беднейшим жителям Керчь-Еникальского градоначальства на пропитание, одежду и топливо. Образуемый из передаваемых им денег фонд должен был, по повелению Григория Константиновича, называться его именем и именем его жены Матрены Тимофеевны. Согласно завещанию Г.К.Месаксуди, по 0,5% его имущества предназначались детскому приюту в Керчи и Керчь-Еникальскому обществу попечения о детях в целях поддержки этих обществ. Григорий Месаксуди завещал также 1% своего наследства медицинскому факультету Императорского Московского университета для учреждения премий его имени и имени его жены из ежегодных доходов от этого капитала для выдачи этой премии автору выдающегося научного труда в области

---

¹²² Там же. Л. 256-258.

психиатрии. Керчь-Еникальскому Благотворительному Обществу предназначалось 2% имущества на попечительство Керченской Церковной приходской школы. На вечное поминовение душ умерших Константина (отца) и Григория старший брат семьи завещал: во-первых, 0,25% своего наследства Керченской Греческой Иоанно-Предтеченской церкви, из которых половина суммы предназначалась на украшение церкви и содержание хора певчих, а другая половина – на содержание священнослужителя церкви, и во-вторых, 0,25% своего наследства Григорий оставил Топловскому Троице-Параскиевскому женскому монастырю Феодосийского уезда.¹²³

Ως γνωστό, ένα από τα γνωρίσματα της εθνικής ταυτότητας αποτελεί η γλώσσα. Η οικογένεια Μεσαξούδη χρησιμοποιεί ως μέσο επικοινωνίας τη ρωσική, εφόσον για τα παιδιά του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη αυτή κατέστη μητρική γλώσσα, παρ'όλο που ο ίδιος μέχρι το τέλος της ζωής του εξακολουθούσε να έχει μία ξενική προφορά,¹²⁴ στο επιτύμβιο μνημείο, όμως, του τάφου του σκαλίσθηκε επιγραφή στα ελληνικά, η οποία, δυστυχώς, δε διεσώθη μέχρι τις μέρες μας.¹²⁵

Περισσότερα, όμως, για την ταυτότητα της οικογένειας και την εθνική της συνείδηση μαρτυρεί η διαθήκη του μεγαλύτερου γιου Γρηγορίου, ο οποίος απεδέμησε στις 01.12.1915.¹²⁶ Σύμφωνα με το περιεχόμενο της διαθήκης, ο Γρηγόριος Μεσαξούδης κληροδοτεί το 7,5% της περιουσίας του σε 11 ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα της

¹²³ Там же. Л. 258.

¹²⁴ Ορα: Τα απομνημονεύματα του Shmatko (Vospominaniya Shmatko) . . .

¹²⁵ Τα απομνημονεύματα του Shmatko (Vospominaniya Shmatko) . . . .Σελ. 1.

¹²⁶ ТГАК. Ф. 376. Оп. 5. Д. 11921. Л. 258.

χερσονήσου της Κριμαίας, ενώ το 20% το κληροδοτεί στο Βασίλειο της Ελλάδος και, συγκεκριμένα, το 10% προορίζεται για κατασκευή, στην Ελλάδα, σχολών, που θα φέρουν το όνομά του, ενώ το υπόλοιπο 10% προορίζεται σε υποτροφίες για σπουδαστές των κατώτερων, μεσαίων και ανώτατων εκπαιδευτικών βαθμίδων.¹²⁷ Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που ο εκπρόσωπος αυτός της ελληνικής ομογένειας, μεγαλωμένος και γαλουχημένος σε μία αδερφή προς την Ελλάδα χώρα, στη Ρωσική Αυτοκρατορία, παρά το ότι όλη η ζωή και δραστηριότητά του ήταν προσανατολισμένη στην ευημερία της χώρας αυτής, η οποία, ουσιαστικά αποτέλεσε την πατρίδα του, δεν ξεχνά ποτέ την ιστορική του πατρίδα, την πατρίδα των προγόνων του, τις ρίζες του, την Ελλάδα και, λίγο πριν το θάνατό του, της αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος της περιουσίας του, επιθυμώντας, αφ' ενός, την ανάπτυξη των γραμμάτων στην ιστορική του πατρίδα, αλλά και, αφ' ετέρου, τη μετά θάνατον μνημόνευσή του σε αυτή.

Завещание Григория характеризует Григория как человека достаточно религиозного, несмотря даже на всю его жесткость как предпринимателя. Следует отметить и тот факт, что, согласно его завещанию, значительная часть имущества передавалась именно греческому населению родного города. Однако самым интересным и любопытным разделом завещания является, пожалуй, та часть, которая касается средств передаваемых старшим братом семьи Месаксуди греческому правительству, а именно: 10% своего наследства он передал на устройство в Греции начальных училищ своего имени для детей обоих полов; 10% - на учреждение в низших,

---

¹²⁷ Ibidem.

средних и высших учебных заведениях Греции для учащихся обоих полов стипендий имени Г.К. Месаксуди.¹²⁸

Таким образом, Г.К. Месаксуди завещал 11 заведениям Крымского полуострова 7,5% своего наследства, в то время как 20% этого имущества, по его усмотрению, предназначалось Греческому королевству. Сразу бросается в глаза, что доля завещанного Греции имущества значительно превышает всю вместе взятую сумму, завещанную крымским заведениям и обществам. Какова причина такого решения? Что побудило этого зажиточного российского предпринимателя завещать своей исторической родине огромную часть своего имущества? Ведь он родился и вырос в России.

Причины, побудившие Григория принять такое решение, похоже, надо искать в его национальном самосознании. Принято считать, что человек перед лицом смерти, когда ему уже нечего терять, полностью открывает все свои самые сокровенные мысли и чувства, не стесняясь дать волю эмоциям, а холодный разум и расчет отступают на второй план. Возможно, именно эти качества и проявились у Григория при составлении завещания, которое дает достаточно однозначный ответ: несмотря на свою любовь к родному городу и России, где он родился и прожил всю свою жизнь, в душе этот представитель семейства Месаксуди всегда сохранял привязанность к Греции, чей дух культивировался в семье, болел душой за молодое государство, сопереживал его трудности и неудачи и радовался его успехам. И перед лицом неотвратимой смерти Григорий делает свой последний и, может быть, самый

---

¹²⁸ Там же.

выразительный жест родства с греческим народом, завещая большую часть своего имущества именно грекам, проживавшим как в Греции, так и на Юге России.

Следует отметить, что остальные братья и сестры были далеко не в восторге от такого поступка старшего брата. Узнав о содержании его завещания, они подали в суд, так как наследство умершего включало и родовые имения. Родственники в данном случае поступили как настоящие предприниматели, мыслящие рационально и защищающие свои экономические интересы, в то время как Григорий при написании своего завещания выступил как истинный патриот, действующий не по повелению разума, а по зову сердца, любящий свою историческую родину и заботящийся о ней. Его же предпринимательские интересы и выгоды отступили на второй план. Братья и сестры в ответ на решение Григория Константиновича предъявили иск лицам и организациям, которым их старший брат завещал после своей смерти значительную часть имущества. Слушания по этому делу проходили в Симферопольском Окружном Суде. Решением суда духовное завещание Григория Константиновича было признано к исполнению. Неудовлетворенные этим решением родственники подали апелляцию в вышестоящую инстанцию – Одесские Судебные Палаты, где решение Симферопольского Окружного Суда было подтверждено.¹²⁹

Перед началом судебного разбирательства в Симферопольском Окружном Суде представителям Греческого королевства в

---

¹²⁹ См.: ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 11921.

Петербурге была отправлена повестка с вызовом в суд по иску братьев и сестер Месаксуди. Греческое правительство через своих представителей ответило, что оно не собирается участвовать в судебном процессе, мотивируя это тем, что греческое правительство не является юридическим лицом, а следовательно, оно не может быть вызвано в суд. Кроме того, оно не подсудно законом другого государства.¹³⁰

Неизвестно, оказался или нет капитал, предназначавшийся Греции, после решения Одесских Судебных Палат в стране. В настоящее время нет свидетельств о дальнейшей судьбе имущества Григория Константиновича Месаксуди, хотя последнее не столь уж важно. Судить о самом человеке, о его отношении к землякам и родине, о его самосознании – это гораздо существеннее. Учитывая завещание, мы вправе сказать, что Григорий Месаксуди думал о своей «второй родине», болел за нее и, когда у него была возможность, делал все для ее блага, всеми силами содействовал ее развитию и благосостоянию.

Возможно, братья и сестры Григория, которые после смерти своего старшего брата пытались оспорить его завещание, в конце концов поступили бы также со своим имуществом. Однако, история решила распорядиться иначе. С приходом в Крым Красной армии, представители семейства Месаксуди, как и многие другие представители их класса, вынуждены были покинуть Россию. Есть основания полагать, что первыми за границу уехали Елена и Иван,

---

¹³⁰ Там же.

еще до 1917 года.¹³¹ Когда же стало реальностью установление советской власти в Крыму, и Керчи, в частности, все дети перебираются за границу. Последним город покинул Дмитрий в ноябре 1920 г.¹³² Он уехал непосредственно перед занятием Керчи конницей Буденного. Незадолго до отъезда детей, 16 февраля 1920 года, умерла их мать Мария Константиновна.¹³³

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί, ότι τα αδέρφια του Γρηγόριου Μεσαζούδη, δυσареστημένα από το περιεχόμενο της διαθήκης του, δεδομένου ότι αυτή αφορούσε και οικογενειακή ακίνητη περιουσία και κτήματα, προέβησαν σε κατάθεση αγωγής εναντίον των ιδρυμάτων, στα οποία ο Γ. Μεσαζούδης κληροδοτούσε μέρος της περιουσίας του, αμφισβητώντας, κατ'αυτόν τον τρόπο, την ίδια τη διαθήκη.

Η εκδίκαση της υπόθεσης στο περιφερειακό Δικαστήριο της Συμφερούπολης δεν ικανοποίησε το αίτημα των αδερφών Μεσαζούδη, οι οποίοι προέβησαν σε έφεση. Το Δικαστήριο της Οδησσού, το οποίο επανεξέτασε την υπόθεση, δικαίωσε την απόφαση του Δικαστηρίου της Συμφερούπολης. Σημειώνεται, εξάλλου, ότι ενόψει της εκδίκασης της υπόθεσης από το Δικαστήριο της Οδησσού, στις ελληνικές διπλωματικές Αρχές της Αγίας Πετρούπολης απεστάλη κλήτευση, όπως παρουσιαστεί εκπρόσωπός τους στο Δικαστήριο. Οι ελληνικές Αρχές, ωστόσο, απάντησαν ότι δεν προτίθενται να παρουσιασθούν, εφόσον το ελληνικό κράτος δεν αποτελεί νομικό πρόσωπο και, συνεπώς, δεν δύναται να

---

¹³¹ Там же. С. 7.

¹³² Там же. С. 5.

¹³³ ЦГАК. Ф. 376. О. 5. Д. 14985. Л. 3.

υπόκειται σε νομοθεσία ξένου κράτους, αλλά ούτε και να καλείται σε δίκη.¹³⁴

Άγνωστο είναι αν το κεφάλαιο που προοριζόταν για την Ελλάδα κατέληξε στη χώρα μετά την απόφαση του Δικαστηρίου της Οδησού. Προς το παρόν, δεν υπάρχουν στοιχεία για την περαιτέρω μοίρα της περιουσίας του Grigory Konstantinovich Mesaksudi, αν και το τελευταίο δεν είναι τόσο σημαντικό. Κρίνοντας το ίδιο το άτομο, τη στάση του απέναντι στους συμπατριώτες του και την πατρίδα, η αυτογνωσία του είναι πολύ πιο σημαντική. Λαμβάνοντας υπόψη τη θέληση, έχουμε το δικαίωμα να πούμε ότι ο Gregory Mesaksudi σκέφτηκε τη «δεύτερη πατρίδα» του, την ρίζωσε και, όταν είχε την ευκαιρία, έκανε τα πάντα για το καλό της, συνέβαλε με όλες του τις δυνάμεις στην ανάπτυξή της.

Ίσως τα αδέρφια και οι αδελφές του Γρηγόρη, που προσπάθησαν να αμφισβητήσουν τη διαθήκη του μετά τον θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού τους, να έκαναν τελικά το ίδιο με την περιουσία τους. Ωστόσο, η ιστορία αποφάσισε διαφορετικά. Με την άφιξη του Κόκκινου Στρατού στην Κριμαία, εκπρόσωποι της οικογένειας Mesaksudi, όπως και πολλοί άλλοι εκπρόσωποι της τάξης τους, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη Ρωσία. Υπάρχει λόγος να πιστεύουμε ότι η Έλενα και ο Ιβάν ήταν οι πρώτοι που πήγαν στο εξωτερικό, ακόμη και πριν από το 1917. Όταν η εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας στην Κριμαία, και ιδιαίτερα στο Κερτς, έγινε πραγματικότητα, όλα τα παιδιά μετακόμισαν στο εξωτερικό. Ο Ντιμίτρι ήταν ο τελευταίος που εγκατέλειψε την πόλη τον Νοέμβριο του 1920. Έφυγε αμέσως πριν την κατάληψη του Κερτς από το ιππικό του

¹³⁴ Όρα: TGAK. F. 376. O. 5. D. 11921.

σοβιετικού στρατηγού7 Μπουντιόνυ. Λίγο πριν φύγουν τα παιδιά, στις 16 Φεβρουαρίου 1920, απεβίωσε η μητέρα τους Μαρία Κωνσταντίνοβνα.

Автор неоднократно пытался восстановить прерванную революцией и гражданской войной линию истории семейства Месаксуди, как в России, так и в Греции. Долгое время ничего не удавалось обнаружить. Но вот однажды, рано утром 4 июня 1996 года раздался звонок из фирмы «Евросимекс» от генерального директора Натальи Иванкевич, которая, неожиданно для автора, вдруг сказала: «Рядом со мной Владимир Васильевич Месаксуди. Про Вас нам рассказали в Керчи, он Вас благодарит за работу, которую Вы написали о его семье, и хотел бы с Вами встретиться». Потом трубку взял сам Владимир Васильевич Месаксуди и мы договорились о встрече. Он родился 24 апреля 1934 года в Париже и является сыном Василия Месаксуди, родившегося в Керчи 31 декабря 1898 года и работавшего в Париже водителем автомобиля, и Ольги Марии Ломмач, родившейся в Петрограде 4 октября 1901 года, его супруги, домохозяйки. Василий же Месаксуди, в свою очередь, был сыном Владимира Константиновича Месаксуди, одного из сыновей Константина Ивановича. Мой собеседник свободно говорит по-русски, поскольку учился в русской гимназии и в кадетском корпусе в Париже. Владимир Васильевич Месаксуди, инженер по образованию, после выхода на пенсию, решил создать фирму, которая бы способствовала сближению российских и французских предпринимательских и деловых кругов. Филиал его фирмы «Евросимекс» находится в Москве, что дает возможность В.В. Месаксуди часто бывать в столице России. Он гордится своим

происхождением и своей семьей, об истории которой, к сожалению, знает очень мало. По злой иронии судьбы коробка, в которой, по-видимому, мама В.В.Месаксуди берегла семейный архив, пропала. Отец В.В.Месаксуди пропал без вести во время оккупации Франции фашистами. Сам В.В.Месаксуди хорошо помнит Дмитрия, Елену и Надежду Месаксуди. Они втроем жили в Париже, женщины пекли для кондитерской и, таким образом, содержали и себя, и брата. По словам В.В.Месаксуди, Петр Константинович и Владимир Константинович Месаксуди оказались в США. Про Ивана Константиновича Месаксуди и Владимир Васильевич ничего не знает.

Οι πολλαπλές μου προσπάθειες να ανιχνεύσω τα ίχνη της οικογένειας Μεσαξούδη μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση και την εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας στην Κριμαία, δεν είχαν φέρει κανένα αποτέλεσμα μέχρι το πρωί της 04.06.1996, όταν χτύπησε το τηλέφωνο στη δουλειά μου και, σηκώνοντας το ακουστικό, ήμουν έτοιμη να απαντήσω στα γνωστά, τυπικά, υπηρεσιακά ερωτήματα, τα οποία μας απευθύνονται καθημερινά. Στη γραμμή ακούστηκε η φωνή του γενικού διευθυντή της εταιρείας Eurosimex κας Natalya Ivankevich, η οποία μου ανακοίνωσε ότι δίπλα της βρίσκεται ο ιδιοκτήτης της εταιρείας κ. Βλαδίμηρος Μεσαξούδης (του Βασιλείου), ο οποίος, επισκεπτόμενος την Κερσούντα, αναζήτησε τις ρίζες του και εκεί, στο τοπικό μουσείο-αρχείο, τον πληροφόρησαν για την εργασία και έρευνά μου αναφορικά με την οικογένεια Μεσαξούδη.

Ο Βλαδίμηρος Μεσαξούδης, λοιπόν, γιος του Βασιλείου Μεσαξούδη (ημερομηνία γεννήσεως: 31.12.1889, τόπος γεννήσεως:

Κερτς) και της Όλγας-Μαρίας Λόματς (Πετρούπολη 04.10.1901) και εγγονός του Βλαδίμηρου Μεσαξούδη, υιού του Κωνσταντίνου Μεσαξούδη, ιδρυτή της επιχείρησης, γεννήθηκε στις 24.04.1934 στο Παρίσι.¹³⁵ Γνωρίζει πολύ καλά τη ρωσική, εφόσον τελείωσε ρωσικό γυμνάσιο, και, στη συνέχεια, σπούδασε μηχανικός. Αφού συνταξιοδοτήθηκε αποφάσισε να ιδρύσει εμπορική εταιρεία, η οποία θα συνέβαλε στη σύσφιξη των επιχειρηματικών σχέσεων μεταξύ γαλλικών και ρωσικών εταιρειών. Το γραφείο αντιπροσώπευσης στη Μόσχα της εταιρείας του κ. Β. Μεσαξούδη "Eurosimech" του παρέχει τη δυνατότητα να ταξιδεύει τακτικά στη Ρωσία. Ο Β. Μεσαξούδης νιώθει περήφανος για την καταγωγή και την οικογένειά του, για την οποία, δυστυχώς, γνωρίζει ελάχιστα διότι το προσωπικό αρχείο της οικογένειας καταστράφηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η τύχη του Βασιλείου Μεσαξούδη, πατέρα του Βλαδίμηρου Μεσαξούδη, αγνοείται από την εποχή της κατοχής της Γαλλίας από τους Γερμανούς. Ο ίδιος ο Βλαδίμηρος Μεσαξούδης θυμάται πολύ καλά τον θείο του Δημήτριο και τις θείες του Ελένη και Ναντέζντα, οι οποίες, για να συντηρηθούν, έφτιαχναν γλυκά για τα ζαχαροπλαστεία του Παρισιού. Όσον αφορά τους θείους του Πέτρο και Βλαδίμηρο Μεσαξούδη, αυτοί μετανάστευσαν στην Αμερική, ενώ για την τύχη του Ιβάν Μεσαξούδη δεν γνωρίζει τίποτα.

У Владимира Васильевича есть еще старшая сестра, Татьяна, уже давно живущая в Перу, и пятеро детей: Василий, Петр, Наталья, Александр и Кирилл. На момент встречи, сам он был женат уже в третий раз. По иронии судьбы греки Месаксуди, приехав в Париж и оказавшись в кругу других эмигрантов из России, стали ощущать

¹³⁵ Όρα: Πιστοποιητικό γεννήσεως του Βλαδίμηρου Μεσαξούδη (του Βασιλείου).

себя русскими. Это еще раз доказывает достаточно сильную интегрированность греков юга России в общественно-политический организм империи. Не удивительно, что у всех его детей русские имена, да и сам Владимир Васильевич осознает себя русским. Один из его сыновей, Александр, собирался даже одно время продолжить в России деятельность своих предков.

Ο Βλαδίμηρος Μεσαζούδης έχει, επίσης, μία μεγαλύτερη αδερφή, την Τατιάνα, η οποία ζει στο Περού, καθώς και πέντε παιδιά από τους τρεις γάμους του: τον Βασίλειο, τον Πέτρο, τη Ναταλία, τον Αλέξανδρο και τον Κύριλλο. Ο Αλέξανδρος σκοπεύει να εγκατασταθεί στη Ρωσία και να συνεχίσει την επιχειρηματική δραστηριότητα του πατέρα του. Δεν είναι τυχαίο, εξάλλου, το γεγονός ότι όλα τα παιδιά του Βλαδίμηρου Μεσαζούδη φέρουν ρωσικά ονόματα, πόσο μάλλον που ο ίδιος θεωρεί τον εαυτό του Ρώσο, εφόσον μορφώθηκε σε ρωσόφωνο περιβάλλον των Ρώσων εμιγκρέ του Παρισιού και γαλουχήθηκε με τις εθνικές ιδέες της Ρωσίας.

Пример семьи Месаксуди показывает, что греческая диаспора на Юге России, в частности в Крыму, занималась активной экономической и политической деятельностью, добиваясь при этом значительного веса и положения в регионе. Ее деятельность была, безусловно, в первую очередь направлена на то, чтобы создать основу для получения капиталов. Табачная фабрика Месаксуди была одним из самых крупных и современных предприятий не только в Керчи, но и вообще на Юге России. С момента основания фабрика промышленника Месаксуди постоянно развивалась и обновлялась с учетом последних достижений науки и самых современных

технологий. В результате к моменту установления Советской власти она отвечала требованиям своего времени и не только не была ликвидирована, но, наоборот, продолжала работать вплоть до начала 40-х гг. 20 века.

Το παράδειγμα της οικογένειας Μεσαζούδη αποδεικνύει ότι η ελληνική ομογένεια στη Νότια Ρωσία, και δη στην πόλη της Κερσούντας, ανέπτυξε έντονη οικονομική και πολιτική δραστηριότητα, κατέχοντας ιδιαίτερη θέση και κύρος στο δημόσιο βίο της περιοχής. Η κύρια δράση της ομογένειας εστιάζεται στην επέκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στη διείσδυση στην αγορά καπνικών και τον έλεγχο μεριδίων αυτής και στην εν γένει οικονομική ανάπτυξη και διεύρυνση. Το εργοστάσιο καπνών των Μεσαζούδη αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες, πλέον σύγχρονες και άρτια εξοπλισμένες επιχειρήσεις της Νότιας Ρωσίας. Από τη στιγμή της ίδρυσής του, το εργοστάσιο εκσυγχρονίζεται διαρκώς, λαμβάνοντας υπ'όψιν τα πλέον πρόσφατα επιτεύγματα της επιστήμης, μηχανικής και τεχνολογίας, με σκοπό να ανταποκρίνεται στις διεθνείς προδιαγραφές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, με την εγκατάσταση της σοβιετικής εξουσίας στην περιοχή, το εργοστάσιο όχι μόνο δεν ανέσταλε τη λειτουργία του, αλλά εξακολουθούσε να λειτουργεί έως τις αρχές της δεκαετίας του 1940.

Богатея сами, греки Юга России способствовали экономическому процветанию регионов, в которых проходила их деятельность. Они давали работу населению, причем многие из их работников были греками. Месаксуди довольно своеобразно относились к своим рабочим, сочетая в себе черты капиталистического предпринимательства с изрядной долей

патернализма, что, в определенной степени, уходило своими корнями в общинно-традиционалистский менталитет выходцев из Греции и было связано с желанием поддержать своих соплеменников на юге России.

Εξασφαλίζοντας οικονομικό υπόβαθρο, οι εκπρόσωποι της ομογένειας συμβάλλουν τόσο στην οικονομική ευρωστία της περιοχής, όπου είναι εγκατεστημένοι, όσο και στη στήριξη και ενίσχυση του ντόπιου πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένου και του ελληνικού, προσφέροντας ικανό αριθμό θέσεων εργασίας. Ο τρόπος αντιμετώπισης των εργαζομένων του καπνεργοστασίου από τους εργοδότες τους παραμένει ιδιόρρυθμος, δεδομένου ότι στη δραστηριότητα μιας καθαρά καπιταλιστικής επιχείρησης διαφαίνονται, έντονα, στοιχεία κοινωνικού πατερναλισμού, γεγονός που πηγάζει από την κοινοτικο-οικογενειακή νοοτροπία των ομογενών και σχετίζεται με την επιδίωξή τους να ενισχύουν και να στηρίζουν τους εγκατεστημένους στη Νότια Ρωσία ομοεθνείς τους.

Семья Месаксуди являет собой яркий пример общественного и культурного взаимодействия народов России и Греции, а также судеб греческой диаспоры в России в 19 – начале 20 веков. Но такие примеры были далеко не единичными. Немало представителей греческой общины выдвинулись в эти годы на ведущие позиции в жизни юга России. Другим ярким примером деятельности греческой диаспоры в регионе стала история семьи купцов Родоканаки в Одессе, которая также являлась одним из ведущих центров жизни и деятельности греков в России.

Η οικογένεια των «Μεσαξούδη» αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινωνικών και πολιτιστικών ζυμώσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ του ελληνικού και ρωσικού λαού, αλλά και καθρέφτη της πορείας της ελληνικής διασποράς στη Ρωσία την περίοδο του 19ου. αι. έως τις αρχές του 20ου αι. Το παράδειγμα των Μεσαξούδη δεν είναι και το μοναδικό, δεδομένου ότι οι εκπρόσωποι της ελληνικής ομογένειας κυριολεκτικά καταλύουν το δημόσιο βίο της Νότιας Ρωσίας την εν λόγω περίοδο. Αντίστοιχο, εξίσου χαρακτηριστικό, παράδειγμα αποτελεί η δράση της ελληνική ομογένειας, και δη της οικογένειας «Ροδοκανάκη», στην Οδησσό, πόλη, η οποία επί σειράς δεκαετιών απέβη για τους Έλληνες της Ρωσίας σημαντικό κέντρο ανάπτυξης δραστηριότητας και πυρήνα εστίασης.